

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 8ης Σεπτεμβρίου 2010*

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07,

με αντικείμενο αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλαν το Verwaltungsgericht Gießen (Γερμανία) (C-316/07, C-409/07 και C-410/07) και το Verwaltungsgericht Stuttgart (Γερμανία) (C-358/07 έως C-360/07), με αποφάσεις της 7ης Μαΐου (C-316/07), 24ης Ιουλίου (C-358/07 έως C-360/07) και 28ης Αυγούστου 2007 (C-409/07 και C-410/07), οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 9 Ιουλίου, 2 Αυγούστου και 3 Σεπτεμβρίου 2007 αντιστοίχως, στο πλαίσιο των δικών μεταξύ

Markus Stoß (C-316/07),

Avalon Service-Online-Dienste GmbH(C-409/07),

Olaf Amadeus Wilhelm Happel (C-410/07)

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

κατά

Wetteraukreis

και

Kulpa Automatenservice Asperg GmbH (C-358/07),

SOBO Sport & Entertainment GmbH (C-359/07),

Andreas Kunert (C-360/07)

κατά

Land Baden-Württemberg,

I - 8100

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, Α. Tizzano, J.N. Cunha Rodrigues, Κ. Lenaerts, J.-C. Bonichot και Ρ. Lindh, προέδρους τμήματος, Κ. Schiemann (εισηγητή), Α. Borg Barthet, Μ. Ilešič, J. Malenovský, U. Lõhmus, Α. Ó Caoimh και L. Bay Larsen, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Ρ. Mengozzi
γραμματέας: Β. Fülöp, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 8ης Δεκεμβρίου 2009,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- οι Μ. Stoß και Α. Kunert, καθώς και η Avalon Service-Online-Dienste GmbH, εκπροσωπούμενοι από τις R. Reichert και Μ. Winkelmüller, Rechtsanwältin,
- ο Ο. Happel, εκπροσωπούμενος από την R. Reichert, Rechtsanwalt,
- η Kultra Automatenservice Asperg GmbH, εκπροσωπούμενη από την Μ. Maul, δικηγόρο, και την R. Jacchia, avvocatessa,

- η SOBO Sport & Entertainment GmbH, εκπροσωπούμενη από τις J. Kartal και M. Winkelmüller, Rechtsanwälte,

- το Wetteraukreis, εκπροσωπούμενο από τους E. Meiß και J. Dietlein,

- το Land Baden-Württemberg, εκπροσωπούμενο από τον M. Ruttig, Rechtsanwalt,

- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Lumma, B. Klein και J. Möller,

- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις L. Van den Broeck και A. Hubert, επικουρούμενες από την P. Vlaeminck, advocaat,

- η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Bering Liisberg,

- η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον F. Díez Moreno,

- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον G. de Bergues,

- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον I. M. Braguglia καθώς και από τις I. Bruni και G. Palmieri, επικουρούμενους από τους P. Gentili και F. Arena, avvocati dello Stato,

- η Λιθουανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον D. Κριαυčiūnas,

- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. Wissels και M. de Grave,

- η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την C. Pesendorfer,

- η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον L. Inez Fernandes, επικουρούμενο από την A. Barros, advogada,

- η Σλοβενική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την N. Pintar Gosenca,

- η Φινλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Heliskoski,

- η Νορβηγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους P. Wennerås και K. B. Moen,

- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους E. Traversa, P. Dejmek και H. Krämer,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 4ης Μαρτίου 2010,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Οι αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.

- 2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ, αφενός, των M. Stoß, Avalon Service-Online-Dienste GmbH (στο εξής: Avalon) και O. Happel και του Wetteraukreis, και, αφετέρου, των Kulpa Automaten-service Asperg GmbH (στο εξής: Kulpa), SOBO Sport & Entertainment GmbH (στο εξής: SOBO) και A. Kunert και του Land Baden-Württemberg (ομόσπονδο κράτος της Βάδης-Βυρτεμβέργης), σε σχέση με τις αποφάσεις που έλαβαν οι δύο αυτές αρχές περί απαγορεύσεως, επ' απειλή επιβολής προστίμου, κάθε δραστηριότητας εκ μέρους των ενδιαφερομένων αποβλέπουσας στην έγκριση ή στη διευκόλυνση συνάψεως στοιχημάτων επί αθλητικών

οργανώσεων, τα οποία διοργανώνονται από παρόχους εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη, εκτός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Το εθνικό νομικό πλαίσιο

Το ομοσπονδιακό δίκαιο

- 3 Το άρθρο 284 του ποινικού κώδικα (Strafgesetzbuch, στο εξής: StGb) ορίζει ότι:

«1) Όποιος οργανώνει ή διεξάγει δημοσίως τυχηρά παίγνια άνευ σχετικής διοικητικής αδειάς ή παρέχει τις αναγκαίες προς τούτο εγκαταστάσεις τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών ή με πρόστιμο.

[...]

(3) Όποιος προβαίνει στις ενέργειες της παραγράφου 1

1. κατ' επάγγελμα [...]

[...]

τιμωρείται με φυλάκιση τριών μηνών έως πέντε ετών.

[...]»

- 4 Με εξαίρεση αφενός τα αφορώντα επίσημους ιππικούς αγώνες στοιχήματα, τα οποία εμπίπτουν ειδικότερα στον νόμο περί ιπποδρομιακών στοιχημάτων και περί λαχείων (Rennwett- und Lotteriegesezt, στο εξής: RWLG), αφετέρου την εγκατάσταση καθώς και την εκμετάλλευση των αυτομάτων μηχανών παιγνίων με δυνατότητα κέρδους σε χώρους διαφορετικούς από τα καζίνο (λέσχες παιγνίων, καφενεία, εστιατόρια, καταλύματα), οι οποίες εμπίπτουν ειδικότερα στον κώδικα σχετικά με την άσκηση των βιοτεχνικών, εμπορικών και βιομηχανικών επαγγελματιών (Gewerbeordnung) και στον κανονισμό περί μηχανών παιγνίων και άλλων παιγνίων με δυνατότητα κέρδους (Verordnung über Spielgeräte und andere Spiele mit Gewinnmöglichkeit), ο καθορισμός των προϋποθέσεων χορηγήσεως των αδειών σχετικά με τα τυχηρά παίγνια, υπό την έννοια του άρθρου 284, παράγραφος 1, του StGb, εμπίπτει στην αρμοδιότητα των διαφόρων ομόσπονδων κρατών.

- 5 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του RWLG ορίζει:

«Ένωση προσώπων η οποία επιθυμεί να προβεί σε εκμετάλλευση επιχειρήσεως αμοιβαίων στοιχημάτων αφορώντων ιππικούς αγώνες ή άλλους δημόσιους διαγωνισμούς ιππικών επιδόσεων πρέπει να είναι κάτοχος σχετικής αδείας των αρμοδίων αρχών με βάση το δίκαιο του ομόσπονδου κράτους»

- 6 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του RWLG ορίζει:

«Η σύναψη στοιχημάτων αφορώντων ιππικούς αγώνες ή η μεσολάβηση με την ιδιότητα του μεσάζοντος στη σύναψη τέτοιων στοιχημάτων (Bookmaker) για εμπορικούς σκοπούς προϋποθέτει τη χορήγηση σχετικής αδειάς από τις αρμόδιες αρχές σύμφωνα με το δίκαιο του οικείου ομόσπονδου κράτους.»

H LottStV

- 7 Με τη σύμβαση των ομόσπονδων κρατών για τις λαχειοφόρους αγορές στη Γερμανία (Staatsvertrag zum Lotteriewesen in Deutschland, στο εξής: LottStV), η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2004, τα ομόσπονδα κράτη θέσπισαν ένα ενιαίο πλαίσιο για την οργάνωση, την εκμετάλλευση και την προώθηση, για εμπορικούς σκοπούς, τυχερών παιχνιδιών, με εξαίρεση τα καζίνο.
- 8 Το άρθρο 1 του LottStV ορίζει:

«Το κρατικό σύμφωνο έχει ως σκοπό

1. να κατευθύνει προς μια εύτακτη και επιτηρούμενη οργάνωση τη φυσική ροπή του πληθυσμού προς τα παίγνια και ιδίως να αποτρέψει τη στροφή του κοινού προς τα μη επιτρεπόμενα τυχερά παίγνια,
2. να εμποδίζει την υπερβολική παρότρυνση για επίδοση στα τυχερά παίγνια,

3. να αποκλείσει την εκμετάλλευση της έλξεως του κοινού προς τα παίγνια για ατομική ή εμπορική άντληση κερδών,

 4. να εξασφαλίσει ότι τα τυχηρά παίγνια διεξάγονται νόμιμα και ότι η λογική τους είναι κατανοητή, και

 5. να εξασφαλίσει ότι σημαντικό μέρος των εσόδων που προέρχονται από τα τυχηρά παίγνια χρησιμοποιείται για την προώθηση σκοπών αναγομένων στο δημόσιο συμφέρον ή σκοπών για την επίτευξη των οποίων παρέχεται ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση κατά την έννοια του φορολογικού κώδικα.»
- 9 Το άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 2, του LottStV ορίζει:

«1. Τα ομόσπονδα κράτη υπέχουν τη νομική υποχρέωση, στο πλαίσιο των σκοπών του άρθρου 1, να μεριμνούν για την [ύπαρξη] επαρκούς προσφοράς τυχηρών παιχνιδιών.

2. Τηρώντας τη σχετική νομοθεσία, τα ομόσπονδα κράτη δύνανται να εκπληρώνουν τα ίδια την υποχρέωση αυτή ή να αναθέτουν την εκπλήρωσή της σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή σε εταιρείες ιδιωτικού δικαίου στο κεφάλαιο των οποίων νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου διατηρούν άμεσα ή έμμεσα κρίσιμους μεγέθους συμμετοχή.»

Η νομοθεσία του ομόσπονδου κράτους της Έσσης

- ¹⁰ Κατά το άρθρο 1 του νόμου περί κρατικών στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων, λαχείων με κλήρωση και λαχείων με πριμοδότηση στην Έσση (Gesetz über staatliche Sportwetten, Zahlenlotterien und Zusatzlotterien in Hessen), της 3ης Νοεμβρίου 1998 (GVBl. 1998 I, σ. 406), όπως τροποποιήθηκε τελευταία στις 13 Δεκεμβρίου 2002 (GVBl. 2002 I, σ. 797, στο εξής: GSZZ H):

«(1) Απόκειται αποκλειστικώς στο ομόσπονδο κράτος της Έσσης η διοργάνωση εντός της επικράτειάς του στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων [...]

(2) Το ομόσπονδο κράτος της Έσσης διοργανώνει λαχειοφόρους αγορές με κλήρωση (λαχείο με κλήρωση).

[...]

(4) Η διεξαγωγή των στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων και λαχειοφόρων αγορών που διοργανώνει το ομόσπονδο κράτος της Έσσης μπορεί να ανατεθεί σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου.

[...]»

- 11 Κατ' εφαρμογή του άρθρου 1, παράγραφοι 1 και 4, του GSZZ H, τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων διοργανώνει και εκμεταλλεύεται η Hessische Lotterieverwaltung (διοίκηση λαχειοφόρων αγορών του ομόσπονδου κράτους της Έσσης) εν ονόματι του ομόσπονδου κράτους της Έσσης, ενώ η τεχνική τους εφαρμογή έχει ανατεθεί στη Lotterie-Treuhandgesellschaft mbH Hessen.
- 12 Το άρθρο 5, παράγραφος 1, του GSZZ H ορίζει:

«Με ποινή φυλακίσεως μέχρι δύο ετών ή με πρόστιμο, εφόσον η πράξη δεν επισύρει ποινικό κολασμό κατά το άρθρο 287 του Strafgesetzbuch, τιμωρείται οποιοσδήποτε

1. διαφημίζει,
2. παρακινεί ή προσφέρεται για τη σύναψη συμβάσεων παιγνίων ή για διαπραγμάτευση των όρων τέτοιων συμβάσεων,
3. δέχεται προσφορές για τη σύναψη συμβάσεων παιγνίων ή τη διαπραγμάτευση των όρων τέτοιων συμβάσεων,

στο ομόσπονδο κράτος της Έσσης, χωρίς άδεια των αρμοδίων αρχών επιτρέπouσα τη διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων ή λαχειοφόρων αγορών με κλήρωση.»

Η νομοθεσία του ομόσπονδου κράτους της Βάδης-Βυρτεμβέργης

- 13 Το άρθρο 2 του νόμου του ομόσπονδου κράτους της Βάδης Βυρτεμβέργης περί κρατικών λαχείων, στοιχημάτων και κληρώσεων (Gesetz über staatliche Lotterien, Wetten und Auspielungen), της 14ης Δεκεμβρίου 2004 (GBl. 2004, σ. 894, στο εξής: StLG BW), ορίζει:

«(1) Το ομόσπονδο κράτος διοργανώνει τα ακόλουθα τυχηρά παίγνια:

1. Λόττο
2. Λόττο για τα αθλητικά γεγονότα
3. Ξυστό.

[...]

(4) Το υπουργείο οικονομικών λαμβάνει τις αποφάσεις σχετικά με τη διοργάνωση των κρατικών τυχηρών παιγνίων. Η απόφαση του υπουργείου οικονομικών σχετικά με τη διοργάνωση νέων τυχηρών παιγνίων υπόκειται σε έγκριση εκ μέρους του Landtag. Το υπουργείο οικονομικών μπορεί να αναθέτει τη διεξαγωγή των τυχηρών παιγνίων που διοργανώνονται από το ομόσπονδο κράτος σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου στο κεφάλαιο του οποίου το ομόσπονδο κράτος κατέχει, άμεσα ή έμμεσα, κρίσιμου μεγέθους συμμετοχή.

[...]»

Οι διαφορές των κυρίων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

Υποθέσεις C-316/07, C-409/07 και C-410/07

- 14 Ο M. Stoß, η Avalon και ο O. Happel διατηρούν από ένα κατάστημα ευρισκόμενο στο Wetteraukreis (Ομόσπονδο κράτος της Έσσης) στη Γερμανία, στο οποίο ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα συνιστάμενη στην κατάθεση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων (αποδοχή των στοιχημάτων, συγκέντρωση των διακυβευόμενων ποσών και καταβολή των κερδών). Οι δύο πρώτοι προσφεύγοντες στις κύριες δίκες ασκούν τη δραστηριότητά τους για λογαριασμό της Happybet Sportwetten GmbH (στο εξής: Happybet Autriche), εταιρείας εδρεύουσας στο Klagenfurt (Αυστρία), ο δε τρίτος για λογαριασμό της Happy Bet Ltd (στο εξής: Happy Bet UK), εταιρείας εδρεύουσας στο Λονδίνο (Ηνωμένο Βασίλειο).

- 15 Η Happybet Autriche διαθέτει άδεια για τη σύναψη στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων στην περιφέρεια του Klagenfurt, εκδοθείσα από την περιφερειακή κυβέρνηση του ομόσπονδου κράτους της Καρινθίας. Η Happy Bet UK διαθέτει εξίσου άδεια εκδοθείσα από τις αρμόδιες αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου.

- 16 Με αποφάσεις της 11ης Φεβρουαρίου 2005, 18ης και 21ης Αυγούστου 2006 αντίστοιχως, η αρμόδια για τη δημόσια ασφάλεια αρχή του Wetteraukreis απαγόρευσε στους O. Happel και M. Stoß, καθώς και στην Avalon να προωθούν και να συνάπτουν στα καταστήματά τους στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων για λογαριασμό άλλων διοργανωτών πλην της Hessische Lotterieverwaltung ή να διαθέτουν τις εγκαταστάσεις προς τούτο. Οι αποφάσεις αυτές βασίζονται στο γεγονός ότι ούτε οι ενδιαφερόμενοι ούτε οι διοργανωτές στοιχημάτων, για λογαριασμό των οποίων ενεργούν, διαθέτουν άδεια από το ομόσπονδο κράτος της Έσσης, η οποία να επιτρέπει τη δραστηριότητά τους. Επιπλέον δεν είχαν ζητήσει τέτοια άδεια, ούτε είχαν επιδιώξει τη παροχή διευκρίνιση του περιεχομένου του σχετικού δικαιώματος μέσω προσφυγής στη δικαιοσύνη. Κατά τις προαναφερθείσες αποφάσεις, οι απαγορευμένες

δραστηριότητες έπρεπε να παύσουν εντός επτά ημερών, ειδάλλως θα επεβάλλετο πρόστιμο ύψους 10000 ευρώ.

- 17 Η διοικητική προσφυγή που άσκησε ο O. Happel κατά της απόφάσεως της 11ης Φεβρουαρίου 2005 απορρίφθηκε στις 20 Φεβρουαρίου 2007. Οι διοικητικές προσφυγές του M. Stoß και της Avalon, κατά των αποφάσεων της 18ης και 21ης Αυγούστου 2006 αντιστοίχως, απορρίφθηκαν στις 8 Δεκεμβρίου 2006.
- 18 Τόσο οι Stoß και Happel, όσο και η Avalon άσκησαν ενώπιον του Verwaltungsgericht Gießen (διοικητικό πρωτοδικείο του Gießen) προσφυγές για την ακύρωση των επιβεβαιωθεισών αποφάσεων, προβάλλοντας ότι οι αποφάσεις αυτές αντιβαίνουν στους κοινοτικούς κανόνες που κατοχυρώνουν την ελευθερία εγκαταστάσεως και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Κατά την άποψή τους, το μονοπώλιο σχετικά με τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων, στο οποίο βασίζονται οι επίμαχες αποφάσεις των κυριών δικών αντίκειται στα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ. Εξάλλου, οι Happybet Autriche και Happy Bet UK διαθέτουν, στα κράτη μέλη στα οποία υπάγονται, τις άδειες που απαιτούνται για τη διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων και τέτοιες άδειες πρέπει να αναγνωρίζονται από τις γερμανικές αρχές.
- 19 Το Verwaltungsgericht Gießen επισημαίνει ότι οι Stoß, Happel και η Avalon, όπως εξάλλου και οι Happybet Autriche και Happy Bet UK, δεν κατέχουν την άδεια που απαιτείται δυνάμει των άρθρων 284 του StGB και 5, παράγραφος 1, του GSZZ H, ώστε να μπορούν να ασκούν τις επίμαχες δραστηριότητες. Διευκρινίζει, εξάλλου, ότι λαμβανομένου υπόψη του μονοπωλίου που ισχύει στο κρατίδιο της Έσσης αναφορικά με τη διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων δυνάμει του άρθρου 1, παράγραφος 1, του GSZZ H και απουσία οιοδήποτε κανόνα, ο οποίος να ορίζει τις προϋποθέσεις υπό της οποίες θα μπορούσε ενδεχομένως να χορηγηθεί άδεια σε ιδιωτική επιχείρηση, τυχόν αίτηση των ενδιαφερομένων για τη χορήγηση τέτοιας άδειας δεν μπορεί να ευδοκιμήσει.

- 20 Το προαναφερθέν δικαστήριο αμφισβάλλει κατά πόσον οι ανακλύπτοντες από την κατάσταση αυτή περιορισμοί στην ελευθερία εγκαταστάσεως και στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών μπορούν να δικαιολογηθούν βάσει λόγων δημοσίου συμφέροντος, όπως η αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια ή της καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, καθότι το επίμαχο στις κύριες δίκες μονοπώλιο δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της αρχής της αναλογικότητας. Ελλείψει τέτοιας δικαιολογήσεως, τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ απαγορεύουν, όπως προκύπτει ειδικότερα από τις αποφάσεις της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli κ.λπ. (Συλλογή 2003, σ. I-13031), και της 6ης Μαρτίου 2007, C-338/04, C-359/04 και C-360/04, Placanica κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. I-1891), τόσο την επιβολή των κυρώσεων που προβλέπουν τα άρθρα 284 του StGB και 5, παράγραφος 1, του GSZZ H, όσο και τα αμφισβητούμενα αστυνομικά μέτρα.
- 21 Οι αμφιβολίες που εκφράζει το προαναφερθέν δικαστήριο όσον αφορά τη μη συμβατότητα του επίμαχου στις κύριες δίκες μονοπωλίου προς το δίκαιο της Ένωσης είναι τριών ειδών.
- 22 Παραπέμποντας στην απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2003, C-42/02, Lindman (Συλλογή 2003, σ. I-13519), το Verwaltungsgericht Gießen ερωτά, καταρχάς, αν δύναται κράτος μέλος να επικαλείται τον δεδηλωμένο σκοπό αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, προκειμένου να δικαιολογήσει περιοριστικό μέτρο, όταν το εν λόγω κράτος μέλος δεν είναι σε θέση να αποδείξει την ύπαρξη μελέτης, πραγματοποιηθείσας πριν την υιοθέτηση του συγκεκριμένου μέτρου και αφορώσας την αναλογικότητα αυτού. Τέτοια μελέτη, η οποία προϋποθέτει την εξέταση των αγορών παιγνίων, των κινδύνων που αυτά εγκυμονούν και της δυνατότητας προλήψεώς τους, καθώς επίσης των αποτελεσμάτων των σχεδιαζόμενων μέτρων, δεν πραγματοποιήθηκε στην προκειμένη περίπτωση, πριν τη σύναψη του LottStV και τη θέσπιση του GSZZ H.
- 23 Δεύτερον, αμφισβητείται κατά πόσον η επίμαχη στις κύριες δίκες νομοθεσία περιορίζεται στο αυστηρώς αναγκαίο, δεδομένου ότι ο καθαυτός τον τρόπο επιδιωκόμενος σκοπός θα μπορούσε εξίσου να επιτευχθεί μέσω της διεξαγωγής ελέγχου αποβλέποντος στη διασφάλιση της τηρήσεως εκ μέρους των ιδιωτών διοργανωτών

στοιχημάτων των κανόνων σχετικά με τα είδη και τις μεθόδους των εγκεκριμένων προσφορών και με τη διαφήμιση, με ελάχιστη επομένως επέμβαση εις βάρος των ελευθεριών που κατοχυρώνει η Συνθήκη ΕΚ.

- 24 Τρίτον, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι η πολιτική των αρχών, η οποία αποβλέπει στην αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και στην καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, ασκείται κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, όπως επιτάσσει η νομολογία του Δικαστηρίου και ειδικότερα η προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λ., θα ήταν αναγκαίο να ληφθούν πλήρως υπόψη οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες εγκρίνονται όλα τα είδη παιγνίων, χωρίς να περιορισθεί η εξέταση μόνον στον τομέα του παιγνίου, τον οποίο καλύπτει το μονοπώλιο στις υποθέσεις των κυρίων δικών.
- 25 Στο ομόσπονδο κράτος της Έσσης δεν υφίσταται όμως συνεπής και συστηματική πολιτική για τον περιορισμό των τυχηρών παιγνίων, ιδίως, διότι ο κάτοχος του κρατικού μονοπωλίου σχετικά με τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων ενθαρρύνει τη συμμετοχή και σε άλλα τυχηρά παίγνια, το προαναφερθέν ομόσπονδο κράτος παρέχει, σε ό,τι αφορά τα παίγνια σε καζίνο, νέες δυνατότητες παιγνίων, κυρίως στο διαδίκτυο, η δε ομοσπονδιακή νομοθεσία επιτρέπει στις ιδιωτικές επιχειρήσεις να διοργανώνουν και να προσφέρουν και άλλα τυχηρά παίγνια.
- 26 Εξάλλου, λαμβανομένης υπόψη της περιστάσεως ότι οι Happybet Autriche και Happy Bet UK, αφενός κατέχουν άδεια που τους επιτρέπει να προσφέρουν στοιχήματα επί αθλητικών συναντήσεων με σύγχρονα τεχνικά μέσα, αφετέρου υπόκεινται προφανώς, εντός του κράτους μέλος στο οποίο έχουν την έδρα τους, σε σύστημα ελέγχου και κυρώσεων, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ επιβάλλουν συνεπώς στις γερμανικές αρχές την αναγνώριση των εν λόγω αδειών.

27 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Verwaltungsgericht Gießen αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο, στο πλαίσιο και των τριών ενώπιον του εκκρεμών υποθέσεων, τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Έχουν τα άρθρο 43 ΕΚ και 49 ΕΚ την έννοια ότι αντιβαίνει προς αυτά εθνικό μονοπώλιο σε ορισμένα τυχηρά παίγνια όπως π.χ. στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων, εάν στο οικείο κράτος μέλος δεν υπάρχει γενική συνεπής και συστηματική πολιτική για τον περιορισμό των τυχηρών παιγνίων, ιδίως επειδή οι ημεδαποί παραχωρησιούχοι διοργανωτές ενθαρρύνουν τη συμμετοχή σε άλλα τυχηρά παίγνια –όπως κρατικές λαχειοφόροι αγορές και παίγνια σε καζίνα– και, περαιτέρω, μπορούν να διοργανώνονται άλλα παίγνια που ενέχουν τον ίδιο ή υψηλότερο υποτιθέμενο κίνδυνο εξαρτήσεως –όπως στοιχήματα για συγκεκριμένα αθλητικά γεγονότα (π.χ. ιπποδρομίες) και παίγνια μηχανής– από ιδιωτικούς φορείς παροχής υπηρεσιών;
- 2) Έχουν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ την έννοια ότι άδειες διοργανώσεως στοιχημάτων επί αθλητικών συναντήσεων, οι οποίες χορηγούνται από κρατικές αρχές ειδικά ορισμένες για το σκοπό αυτό από τα κράτη μέλη και δεν περιορίζονται στην εκάστοτε εθνική επικράτεια, παρέχουν στον κάτοχο της αδείας και σε εντεταλμένους από αυτόν τρίτους τη δυνατότητα να πραγματοποιούν και να θέτουν σε εφαρμογή προσφορές για τη σύναψη συμβάσεων και σε άλλα κράτη μέλη, χωρίς να απαιτούνται πρόσθετες εθνικές άδειες;»

Υποθέσεις C-358/07 έως C-360/07

28 Οι SOBO, A. Kunert και Allegro GmbH (στο εξής: Allegro) διαθέτουν από ένα εμπορικό κατάστημα στη Στουτγάρδη (Γερμανία). Η Allegro εκμεταλλεύεται κατάστημα, το οποίο της έχει εκμισθώσει η Κυβρα.

- 29 Οι SOBO, A. Kunert και Allegro ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα, συνιστάμενη στην κατάθεση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων (αποδοχή των στοιχημάτων και ηλεκτρονική τους διαβίβαση τον διοργανωτή). Η πρώτη προσφεύγουσα ασκεί τη δραστηριότητά της για λογαριασμό της Web.coin GmbH (στο εξής: Web.coin), εταιρείας εδρεύουσας στη Βιέννη (Αυστρία), ο δεύτερος για λογαριασμό της Tipico Co. Ltd (στο εξής: Tipico), εταιρείας εδρεύουσας στη Μάλτα, η δε τρίτη για λογαριασμό της Digibet Ltd (στο εξής: Digibet), εταιρείας εδρεύουσας στο Γιβραλτάρ.
- 30 Καθεμία από τις Digibet, Tipico και Web.coin διαθέτει άδεια για τη διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων, εκδοθείσα από την εκάστοτε αρχή στην οποία υπάγεται η καθεμία με βάση την έδρα της.
- 31 Με αποφάσεις της 24ης Αυγούστου 2006, της 23ης Νοεμβρίου 2006 και 11ης Μαΐου 2007 αντιστοίχως, το Regierungspräsidium της Καρλσρούης απαγόρευσε στην SOBO, στην Kulra και στον A. Kunert να προβαίνουν, εντός της Βάδης-Βυρτεμβέργης, στη διοργάνωση αθλητικών στοιχημάτων και σε διαμεσολάβηση επί των στοιχημάτων αυτών, στη διαφήμισή τους καθώς και στην υποστήριξη τέτοιων δραστηριοτήτων. Κατά τις προαναφερθείσες αποφάσεις, οι απαγορευμένες δραστηριότητες έπρεπε να παύσουν εντός δύο εβδομάδων, ειδάλλως θα επεβάλλετο πρόστιμο ύψους 10000 ευρώ.
- 32 Οι SOBO, Kulra και A. Kunert άσκησαν κατά των αποφάσεων αυτών προσφυγές ενώπιον του Verwaltungsgericht Stuttgart, προβάλλοντας ότι το μονοπώλιο σχετικά με τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων, στο οποίο αυτές στηρίζονται, αντιβαίνει στα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ. Κατά την άποψή τους, οι άδειες που κατέχουν οι Digibet, Web.coin και Tipico πρέπει εξάλλου να αναγνωρισθούν από τις γερμανικές αρχές.
- 33 Μολονότι φρονεί ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η μονοπώληση της αγοράς των στοιχημάτων θα μπορούσε ενδεχομένως να είναι συμβατή προς τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ και ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν σχετικώς ορισμένη διακριτική ευχέρεια, το Verwaltungsgericht Stuttgart διατηρεί αμφιβολίες ως προς το αν συντρέχει τέτοια περίπτωση όσον αφορά το ισχύον μονοπώλιο σχετικά με τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων στο ομόσπονδο κράτος της Βάδης-Βυρτεμβέργης, όπως

προκύπτει από το άρθρο 5, παράγραφος 2, του LottStV και το άρθρο 2, παράγραφος 1, σημείο 2, του StLG BW.

- 34 Οι αμφιβολίες του προαναφερθέντος δικαστηρίου ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με αυτές που εξέφρασε το Verwaltungsgericht Gießen.
- 35 Πρώτον, ούτε της συνάψεως του LottStV, ούτε της θεσπίσεως του StLG BW προηγήθηκε μελέτη περί των κινδύνων εξαρτήσεως από τα παίγνια και περί των διάφορων διαθέσιμων δυνατοτήτων αποτροπής της.
- 36 Δεύτερον, οι περιορισμοί που τίθενται κατ' αυτόν τον τρόπο στη διεξαγωγή στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων δεν ανταποκρίνονται την απαίτηση που απορρέει από τη νομολογία του Δικαστηρίου περί καταστολής της τάσεως για παίγνια κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό. Συγκεκριμένα, δεν λαμβάνονται υπόψη, στο πλαίσιο μιας συνολικής προσέγγισης, όλοι οι τομείς τυχηρών παιγνίων και, συγκριτικά, ο βαθμός επικινδυνότητάς και η πιθανότητα καθενός εξ αυτών να προκαλέσει εξάρτηση.
- 37 Καίτοι τα καζίνο διέπονται από λεπτομερή συστήματα παραχωρήσεως αδειών, τα δε επιτρεπόμενα σε χώρους εστίασεως μηχανήματα τυχηρών παιγνίων υπόκεινται σε προστατευτικούς κανόνες δυνάμει του κώδικα σχετικά με την άσκηση των βιοτεχνικών, εμπορικών και βιομηχανικών επαγγελμάτων, τα τυχηρά αυτά παίγνια εξακολουθούν ωστόσο να μπορούν να προσφέρονται από ιδιωτικές επιχειρήσεις, παρότι οι αυτόματες μηχανές παιγνίων εγκυμονούν υψηλότερο κίνδυνο εξαρτήσεως από ό,τι τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων.

- 38 Επιπλέον, ο κανονισμός περί μηχανών παιγνίων και άλλων παιγνίων με δυνατότητα κέρδους τροποποιήθηκε προσφάτως, με στόχο να αυξηθεί ο αριθμός των επιτρεπόμενων αυτομάτων μηχανών παιγνίων σε εστιατόρια ή σε καταστήματα ηλεκτρονικών παιχνιδιών, να μειωθεί η ελάχιστη διάρκεια παιγνίου και να αυξηθεί το όριο χρηματικής απώλειας.
- 39 Δεν υφίσταται δε μία συστηματική και συνεπής περιοριστική πολιτική δεδομένης της επιθετικής δραστηριότητας προώθησης στην οποία επιδίκεται ο φορέας του κρατικού μονοπωλίου. Οι μαζικές διαφημιστικές εκστρατείες για τα προϊόντα λαχειοφόρων αγορών, ιδίως στο διαδίκτυο ή μέσω αφισών, με σκοπό της ενθάρρυνση της συμμετοχής στα παίγνια, τονίζουν εξάλλου τη διανομή κερδών σε κοινωνικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες, καθώς και την ανάγκη χρηματοδότησης των εν λόγω δραστηριοτήτων. Η μεγιστοποίηση των κερδών, τα οποία προορίζονται, μέχρις ενός καθοριζόμενου από τις κρατικές αρχές ανώτατου ορίου, για τέτοιες δραστηριότητες και, κατά το υπερβαίνον ποσό, για τον κρατικό προϋπολογισμό, καθίσταται επομένως κύρια πρόκληση της πολιτικής για τα παίγνια, και όχι ωφέλιμος παρεπόμενος σκοπός αυτής.
- 40 Το Verwaltungsgericht Stuttgart διερωτάται, τρίτον, εάν, όσον αφορά την καταλληλότητα του επίμαχου στις κύριες δίκες μονοπωλίου σε σχέση με την επιδίωξη των προβαλλόμενων σκοπών, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη διοργανωτές στοιχημάτων έχουν κατά κανόνα παρουσία στο διαδίκτυο, χάρη στην οποία οι στοιχηματίζοντες που κατοικούν στη Γερμανία μπορούν να προβαίνουν άμεσα σε ηλεκτρονικές συναλλαγές και, κατά συνέπεια, λόγω του διασυνοριακού αυτού φαινομένου, οι μεν κρατικές αρχές καθίστανται αρκετά αδύναμες τα δε αυστηρώς εθνικά μέτρα λιγότερο αποτελεσματικά.
- 41 Επιπλέον, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο οι άδειες για προσφορά στο διαδίκτυο στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων, τις οποίες κατέχουν οι Digibet, Web.coin και Tipico στο κράτος μέλος όπου εδρεύουν, θα έπρεπε να τύχουν αμοιβαίας αναγνώρισεως μεταξύ των κρατών μελών, έτσι ώστε να απαλλάσσεται ο κάτοχός τους από την ανάγκη λήψεως αδειάς στη Γερμανία.

42 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Verwaltungsgericht Stuttgart αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο, στο πλαίσιο και των τριών ενώπιον του εκκρεμών υποθέσεων, τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα, το γράμμα των οποίων είναι παρόμοιο με αυτό των ερωτημάτων του Verwaltungsgericht Gießen:

«1) Έχουν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ την έννοια ότι αντιβαίνει προς αυτά εθνικό μονοπώλιο σε ορισμένα τυχηρά παίγνια, όπως π.χ. σε αθλητικά στοιχήματα και λαχειοφόρους αγορές, στην περίπτωση κατά την οποία στο οικείο κράτος μέλος δεν υπάρχει γενικώς μια συνεπής και συστηματική πολιτική περιορισμού των τυχηρών παιγνίων, δεδομένου ότι οι παραχωρησιούχοι στην ημεδαπή διοργανωτές ενθαρρύνουν τη συμμετοχή σε άλλα τυχηρά παίγνια –όπως σε κρατικά αθλητικά στοιχήματα και λαχειοφόρους αγορές– και προβαίνουν σε σχετική διαφήμιση, περαιτέρω δε άλλα παίγνια τα οποία ενέχουν τον ίδιο ή και υψηλότερο κίνδυνο εξαρτήσεως –όπως στοιχήματα επί ορισμένων αθλητικών διοργανώσεων (ιπποδρομιών), παίγνια μηχανής και παίγνια σε καζίνο– επιτρέπεται να διοργανώνονται από ιδιωτικούς φορείς παροχής υπηρεσιών;

2) Έχουν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ την έννοια ότι άδειες διοργάνωσης αθλητικών στοιχημάτων οι οποίες χορηγούνται από αρμόδιες προς τούτο αρχές των κρατών μελών και δεν περιορίζονται στην εκάστοτε εθνική επικράτεια παρέχουν στον κάτοχο της άδειας και σε εντεταλμένους από αυτόν τρίτους δικαίωμα πραγματοποίησης και θέσεως σε εφαρμογή των εκάστοτε προσφορών για σύναψη συμβάσεων και σε άλλα κράτη μέλη χωρίς πρόσθετες εθνικές άδειες;»

43 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 2007, διατάχθηκε η ένωση των υποθέσεων C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07 προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί του αιτήματος περί επανάληψης της προφορικής διαδικασίας

- 44 Με έγγραφο της 21ης Ιουνίου 2010, οι M. Stoß, O. Happel και A. Kunert, καθώς και η Avalon ζήτησαν την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας επισημαίνοντας ουσιαστικά ότι, όπως πρόσφατα αποκαλύφθηκε στον γερμανικό τύπο, μελέτη του 2009, η οποία είχε παραγγελθεί από τα γερμανικά ομόσπονδα κράτη και αφορούσε τους κινδύνους εξαρτήσεως που εγκυμονούν τα αθλητικά στοιχήματα και τα κατάλληλα μέτρα για την αποτροπή των κινδύνων αυτών, είχε υποστεί ορισμένες παραποιήσεις. Κατά τους ως άνω προσφεύγοντες, οι οποίοι παραπέμπουν συναφώς στις αμφιβολίες που εξέφρασαν τα αιτούντα δικαστήρια ως προς τις ενδεχόμενες συνέπειες της προπαρατεθείσας αποφάσεως στην υπόθεση Lindman, τα εν λόγω ομόσπονδα κράτη δεν μπορούν, υπό τις συνθήκες αυτές, να βασισθούν στην προαναφερθείσα μελέτη προκειμένου να τεκμηριώσουν τον κατάλληλο χαρακτήρα των επίμαχων στις κύριες δίκες περιοριστικών μέτρων.
- 45 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο μπορεί αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν προτάσεως του γενικού εισαγγελέα, ή ακόμα και κατόπιν αιτήσεως των διαδίκων, να διατάξει την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας, κατά το άρθρο 61 του Κανονισμού Διαδικασίας του, εφόσον κρίνει ότι δεν έχει διαφωτιστεί επαρκώς ή ότι η υπόθεση πρέπει να επιλυθεί βάσει επιχειρήματος επί του οποίου δεν διεξήχθη συζήτηση μεταξύ των διαδίκων (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2009, C-42/07, Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, Συλλογή 2009, σ. I-7633, σκέψη 31 καθώς και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 46 Επιπλέον, στο πλαίσιο μίας κατά το άρθρο 234 ΕΚ διαδικασίας, η οποία στηρίζεται στη σαφή διάκριση των λειτουργιών μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, κάθε εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου. Το Δικαστήριο, ειδικότερα, είναι αρμόδιο να αποφαίνεται αποκλειστικώς επί της ερμηνείας ή του κύρους κοινοτικού νομοθετήματος βάσει των πραγματικών περιστατικών που του εκθέτει το εθνικό δικαστήριο. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται, στο πλαίσιο αυτό, να διαπιστώσει τα πραγματικά περιστατικά που προκάλεσαν τη διαφορά και να συναγάγει από αυτά τα αναγκαία συμπεράσματα για την απόφαση που καλείται να εκδώσει (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση

της 8ης Μαΐου 2008, C-491/06, Danske Svineproducenter, Συλλογή 2008, σ. I-3339, σκέψη 23 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 47 Στην προκειμένη περίπτωση, αρκεί η επισήμανση ότι η μελέτη την οποία αναφέρουν στην αίτησή τους οι M. Stoß, O. Happel, A. Kunert και η Avalon δεν μνημονεύθηκε από τα αιτούντα δικαστήρια, ούτε θα μπορούσε εξάλλου να έχει μνημονευθεί, καθότι, δεδομένου ότι χρονολογείται το 2009, είναι αρκετά μεταγενέστερη των αιτήσεων των προαναφερθέντων δικαστηρίων προς το Δικαστήριο.
- 48 Βάσει των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, εκτιμά ότι διαθέτει όλα τα αναγκαία στοιχεία προκειμένου να αποφανθεί επί των προδικαστικών ερωτημάτων και ότι τα ερωτήματα αυτά δεν πρέπει να εξετασθούν λαμβανομένου υπόψη ενός επιχειρήματος επί του οποίου δεν διεξήχθη συζήτηση ενώπιόν του.
- 49 Κατά συνέπεια, το αίτημα περί επαναλήψεως της προφορικής διαδικασίας πρέπει να απορριφθεί.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού

- 50 Η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο ετέθη σε καθεμία εκ των υποθέσεων των κυρίων δικών, πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτο. Τα αιτούντα δικαστήρια έχουν αποκλειστική αρμοδιότητα να διαπιστώσουν εάν

τα επίμαχα στις κύριες δίκες μονοπώλια ανταποκρίνονται στην απαίτηση συνέπειας όσον αφορά την καταστολή της εξαρτήσεως από τα παίγνια, οι δε αποφάσεις παραπομπής δεν περιέχουν τα ελάχιστα νομικά και πραγματικά εκείνα στοιχεία, από τα οποία να μπορεί να συναχθεί για ποιο λόγο τα εν λόγω δικαστήρια διατηρούν αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα των επίμαχων εθνικών συστημάτων προς το δίκαιο της Ένωσης.

- 51 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 267 ΣΛΕΕ εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της εκδοθησόμενης δικαστικής αποφάσεως να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβαλλόμενα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται καταρχήν να απαντήσει (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 13ης Μαρτίου 2001, *PreussenElektra*, C-379/98, Συλλογή 2001, σ. I-2099, σκέψη 38, και της 10ης Μαρτίου 2009, *Hartlauer*, C-169/07, Συλλογή 2009, σ. I-1721, σκέψη 24).
- 52 Δεν είναι δυνατόν να προβληθεί άρνηση απαντήσεως σε προδικαστικό ερώτημα εθνικού δικαστηρίου παρά μόνον όταν προδήλως προκύπτει ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο, δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμα όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις *PreussenElektra*, σκέψη 39, και *Hartlauer*, σκέψη 25).
- 53 Τα παραπάνω δεν συντρέχουν, εντούτοις, στις παρούσες διαδικασίες. Τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που αναφέρονται στις αποφάσεις περί παραπομπής και οι αμφιβολίες τις οποίες εκφράζουν εκ μέρους τους τα αιτούντα δικαστήρια ως προς την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης με την προοπτική εκβάσεως των διαφορών των κυρίων δικών σχετίζονται προδήλως με το αντικείμενο των εν λόγω διαφορών και επιτρέπουν στο Δικαστήριο να ασκήσει τις αρμοδιότητές του.

- 54 Υπό τις συνθήκες αυτές, οι αιτήσεις για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως κρίνονται παραδεκτές.

Επί του προσδιορισμού των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης που χρήζουν ερμηνείας

- 55 Η Ολλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή εξέφρασαν αμφιβολίες ως προς τον λυσιτελή χαρακτήρα της περιεχόμενης στα προδικαστικά ερωτήματα αναφοράς στο άρθρο 43 ΕΚ, υποστηρίζοντας ότι μόνον το άρθρο 49 ΕΚ μπορεί να εφαρμοσθεί σε καταστάσεις όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες.
- 56 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, όπως προκύπτει από πάγια νομολογία, οι δραστηριότητες που συνίστανται στην παροχή προς τους χρήστες της δυνατότητας να συμμετάσχουν, έναντι αμοιβής, σε παίγνιο επί χρήμασι συνιστούν δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπό την έννοια του άρθρου 49 ΕΚ (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 24ης Μαρτίου 1994, C-275/92, Schindler, Συλλογή 1994, σ. I-1039, σκέψη 25, καθώς και της 21ης Οκτωβρίου 1999, C-67/98, Zenatti, Συλλογή 1999, σ. I-7289, σκέψη 24). Το ίδιο ισχύει για την προώθηση και τη συμμετοχή σε παίγνια επί χρήμασι, καθότι η δραστηριότητα αυτή δεν αποτελεί παρά συγκεκριμένη πράξη διοργανώσεως και λειτουργίας των παιγνίων με τα οποία συνδέεται (βλ. ειδικότερα προπαρατεθείσα απόφαση Schindler, σκέψεις 22 και 23).
- 57 Παροχές όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες μπορούν επομένως να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49 ΕΚ, εφόσον, όπως στις υποθέσεις των κύριων δικών, ένας τουλάχιστον από τους παρέχοντες την υπηρεσία είναι εγκατεστημένος εντός κράτους μέλους διαφορετικού από εκείνο εντός του οποίου παρέχεται η υπηρεσία (βλ. ειδικότερα προπαρατεθείσα απόφαση Zenatti, σκέψη 24), εκτός εάν εφαρμόζεται το άρθρο 43 ΕΚ.

- 58 Όσον αφορά το άρθρο 43 ΕΚ, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι η εν λόγω διάταξη απαγορεύει περιορισμούς στην ελευθερία εγκαταστάσεως υπηκόων κράτους μέλους επί του εδάφους άλλου κράτους μέλους, περιλαμβανομένων των περιορισμών για την ίδρυση πρακτορείων, υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιρειών (βλ. ειδικότερα προπαρατεθείσα απόφαση *Gambelli* κ.λπ., σκέψη 45).
- 59 Συναφώς, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η έννοια της εγκαταστάσεως είναι πολύ ευρεία, εμπεριέχουσα τη δυνατότητα του κοινοτικού υπηκόου να συμμετέχει, με σταθερό και συνεχή τρόπο, στην οικονομική ζωή άλλου κράτους μέλους εκτός του κράτους προελεύσεώς του και να αποκομίζει συναφώς οφέλη, διευκολύνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την οικονομική και κοινωνική αλληλοδιείσδυση στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σε ό,τι αφορά τον τομέα των μη μισθωτών δραστηριοτήτων (βλ., ειδικότερα, απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, C-55/94, *Gebhard*, Συλλογή 1995, σ. I-4165, σκέψη 25). Επομένως, η διατήρηση μόνιμης παρουσίας σε κράτος μέλος εκ μέρους επιχειρήσεως εγκατεστημένης σε άλλο κράτος μέλος ενδέχεται να εμπίπτει στις διατάξεις της Συνθήκης περί του δικαιώματος εγκαταστάσεως, ακόμα και εάν η παρουσία αυτή δεν έχει λάβει τη μορφή υποκαταστήματος ή πρακτορείου, αλλά συνίσταται στη διατήρηση απλού γραφείου το οποίο ενδεχομένως διευθύνεται από ανεξάρτητο πρόσωπο, στο οποίο όμως έχει δοθεί η εντολή να ενεργεί γι' αυτήν κατά τρόπο μόνιμο όπως θα έπραττε ένα πρακτορείο (βλ. απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 1986, Επιτροπή κατά Γερμανίας, 205/84, Συλλογή 1984, σ. 3755, σκέψη 21).
- 60 Όσον αφορά τον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων, το Δικαστήριο έκρινε, στην απόφασή του επί της προπαρατεθείσας υποθέσεως *Gambelli* κ.λπ., ότι το άρθρο 43 ΕΚ μπορεί να εφαρμοσθεί σε περίπτωση μιας εγκατεστημένης σε κράτος μέλος επιχειρήσεως, η οποία διαθέτει παρουσία σε άλλο κράτος μέλος μέσω εμπορικών συμφωνιών που έχει συνάψει με επιχειρηματίες ή μεσολαβητές αναφορικά με την ίδρυση κέντρων διαβίβασεως δεδομένων, τα οποία θέτουν στη διάθεση των χρηστών τα απαραίτητα μέσα τηλεματικής, συγκεντρώνουν και καταχωρίζουν τις προθέσεις στοιχήματος και τις διαβιβάζουν στην εν λόγω επιχείρηση. Οσάκις επιχείρηση δραστηριοποιείται στη συγκέντρωση στοιχημάτων μέσω μιας τέτοιας οργανώσεως πρακτορείων εγκατεστημένων σε άλλο κράτος μέλος, οι περιορισμοί που επιβάλλονται στη δραστηριότητα αυτών των πρακτορείων συνιστούν παρακώλυση της ελευθερίας εγκαταστάσεως (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις *Gambelli* κ.λπ., σκέψεις 14 και 46, καθώς και *Placanica* κ.λπ., σκέψη 43).

- 61 Στις υποθέσεις των κύριων δικών, τα όσα παρατίθενται στις αποφάσεις περί παραπομπής όσον αφορά τις σχέσεις που υφίστανται μεταξύ, αφενός, των εγκατεστημένων σε άλλα κράτη μέλη διοργανωτών στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων, αφετέρου, των επιχειρηματιών-διαδίκων στις προαναφερθείσες δίκες, οι οποίοι εμπορεύονται τα εν λόγω στοιχήματα στα δύο συγκεκριμένα ομόσπονδα κράτη, δεν επιτρέπουν ούτε να γίνει δεκτό, ούτε να αποκλεισθεί ότι οι επιχειρηματίες αυτοί πρέπει να θεωρηθούν ως θυγατρικές εταιρείες, υποκαταστήματα ή πρακτορεία που ιδρύθηκαν από τους ως άνω διοργανωτές υπό την έννοια του άρθρου 43 ΕΚ.
- 62 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να υπομνησθεί ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, το οποίο, στηρίζεται σε σαφή διάκριση των λειτουργιών μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, κάθε εκτίμηση των επίδικων περιστατικών εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 2003, C-326/00, ΙΚΑ, Συλλογή 2003, σ. I-1703, σκέψη 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 63 Εξάλλου, όπως υπενθυμίζεται στη σκέψη 51 της παρούσας απόφασεως, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως, όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο.
- 64 Εναπόκειται επομένως στα αιτούντα δικαστήρια να καθορίσουν, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων κάθε υποθέσεως, αν οι επίμαχες στις κύρια δίκες καταστάσεις εμπίπτουν στο άρθρο 43 ΕΚ ή στο άρθρο 49 ΕΚ.
- 65 Βάσει των προεκτεθέντων τα προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να εξετασθούν λαμβανομένων υπόψη αμφοτέρων των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος σε καθεμία εκ των υποθέσεων

⁶⁶ Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που αναφέρουν οι αποφάσεις περί παραπομπής, όπως αυτά παρατέθηκαν στις σκέψεις 14 έως 25 και 28 έως 40 της παρούσας απόφασεως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, με το πρώτο τους ερώτημα, τα αιτούντα δικαστήρια ερωτούν ουσιαστικά εάν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απαγορεύουν περιφερειακά κρατικά μονοπώλια στον τομέα των στοιχημάτων σε αθλητικές εκδηλώσεις, όπως τα επίμαχα στις υποθέσεις των κύριων δικών, εφόσον τα μονοπώλια αυτά επιδιώκουν τον σκοπό αποτροπής της ενθαρρύνσεως πραγματοποίησης υπερβολικά υψηλών δαπανών για παίγνια και καταπολεμήσεως της εξαρτήσεως από αυτά, στο μέτρο που:

- i) οι αρχές του οικείου κράτους μέλους δεν είναι σε θέση να αποδείξουν την ύπαρξη μελέτης αφορώσας τον αναλογικό χαρακτήρα των προαναφερθέντων μονοπωλίων, η οποία εκπονήθηκε πριν τη δημιουργία τους,
- ii) τέτοιος επιδιωκόμενος σκοπός θα μπορούσε εξίσου να επιτευχθεί μέσω της διεξαγωγής ελέγχου, αποβλέποντος στη διασφάλιση της τηρήσεως εκ μέρους των επιχειρηματιών, που έχουν προσηκόντως λάβει άδεια, των κανόνων σχετικά με τα είδη των στοιχημάτων, τις μεθόδους εμπορίας και τη διαφήμιση, με ελάχιστη επέμβαση εις βάρος των ελευθεριών που κατοχυρώνει η Συνθήκη,
- iii) τα εν λόγω μονοπώλια μπορεί να μην ενδείκνυνται για την επίτευξη του ως άνω επιδιωκόμενου σκοπού, δεδομένου ότι οι εθνικές αρχές ενδέχεται να αντιμετωπίσουν δυσκολίες κατά την επιβολή της αποτελεσματικής τους τήρησης εντός ενός διασυνοριακού περιβάλλοντος, το οποίο δημιουργεί το διαδίκτυο,

iv) είναι αμφίβολο, στην προκειμένη περίπτωση, κατά πόσον ο προβαλλόμενος σκοπός επιδιώκεται με συνεπή και συστηματικό τρόπο, λαμβανομένων υπόψη:

- πρώτον, της περιστάσεως ότι επιτρέπεται η εκμετάλλευση άλλων ειδών τυχηρών παιγνίων, όπως των στοιχημάτων επί ιππικών αγώνων, των αυτομάτων μηχανών παιγνίων ή των παιγνίων σε καζίνο
- δεύτερον, του γεγονότος ότι η συμμετοχή σε άλλα είδη τυχηρών παιγνίων που υπάγονται στα ίδια κρατικά μονοπώλια, ήτοι στις λαχειοφόρους αγορές, ενθαρρύνεται από τους φορείς των εν λόγω μονοπωλίων μέσω εντατικών διαφημιστικών εκστρατειών που αποβλέπουν στη μεγιστοποίηση των προερχόμενων από τα παίγνια εσόδων, και
- τρίτον, της περιστάσεως ότι η προσφορά σε σχέση με άλλα είδη τυχηρών παιγνίων, όπως τα παίγνια σε καζίνο ή οι αυτόματες μηχανές παιγνίων που είναι εγκατεστημένες σε λέσχες παιγνίων, καφενεία, εστιατόρια και καταλύματα, αποτελούν αντικείμενο επεκτατικής πολιτικής.

⁶⁷ Τα διάφορα αυτά ερωτήματα θα τύχουν ακολούθως διαδοχικής εξετάσεως.

⁶⁸ Προκαταρκτικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι δεν αμφισβητείται ότι ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών την οποία εγγυάται το άρθρο 49 ΕΚ ή, εναλλακτικώς, της ελευθερίας εγκαταστάσεως την οποία εγγυάται το άρθρο 43 ΕΚ (βλ., στο ίδιο πνεύμα, προαναφερθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 52).

- 69 Στην προκειμένη περίπτωση, πρέπει εντούτοις να εξεταστεί, λαμβανομένων υπόψη των αμφιβολιών που εξέφρασαν σχετικά τα αιτούντα δικαστήρια, εάν τέτοιος περιορισμός δύναται να γίνει δεκτός, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος (βλ., στο ίδιο πνεύμα, προαναφερθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 55).

Επί της απουσίας μελέτης αφορώσας τον αναλογικό χαρακτήρα των κρατικών μονοπωλίων, όπως των επίμαχων μονοπωλίων στις υποθέσεις των κύριων δικών, και εκπονηθείσας πριν τη δημιουργία των εν λόγω μονοπωλίων

- 70 Στηριζόμενα στην προπαρατεθείσα απόφαση Lindman, τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται εάν, προκειμένου να είναι δυνατή η δικαιολόγηση των περιοριστικών μέτρων, όπως των επίμαχων στις κύριες δίκες μονοπωλίων, βάσει του σκοπού αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, οι οικείες εθνικές αρχές πρέπει να είναι σε θέση να προσκομίσουν μελέτη, εκπονηθείσα πριν τη δημιουργία των εν λόγω μονοπωλίων, η οποία να τεκμηριώνει τον αναλογικό χαρακτήρα των συγκεκριμένων μέτρων.
- 71 Όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 81 και 82 των προτάσεών του, το ερώτημα αυτό στηρίζεται σε παρερμηνεία της προαναφερθείσας αποφάσεως. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 25 και 26 αυτής, καθώς και της προγενέστερης νομολογίας στην οποία αυτή παραπέμπει (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 13ης Μαρτίου 2008, C-227/06, Επιτροπή κατά Βελγίου, Συλλογή 2008, σ. I-46, σκέψεις 62 και 63 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), το Δικαστήριο επεσήμανε ότι εφόσον κράτος μέλος προτίθεται να επικαλεστεί ίδιο σκοπό προκειμένου να δικαιολογήσει έναν προκύπτοντα από εθνικό περιοριστικό μέτρο φραγμό στην ελευθερία παροχής υπηρεσιών, απόκειται στο κράτος μέλος να παράσχει στο δικαστήριο που καλείται να αποφανθεί επ' αυτού του ζητήματος όλα τα στοιχεία που θα δώσουν στο τελευταίο τη δυνατότητα να εξακριβώσει αν το προαναφερθέν μέτρο ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις που απορρέουν από την αρχή της αναλογικότητας.

72 Αντιθέτως, δεν μπορεί να συναχθεί από τη νομολογία αυτή, ότι κράτος μέλος στερείται τη δυνατότητα να αποδείξει ότι περιοριστικό εσωτερικό μέτρο ανταποκρίνεται σε τέτοιες απαιτήσεις, εξαιτίας και μόνον του γεγονότος ότι το εν λόγω κράτος μέλος δεν είναι σε θέση να παράσχει τις μελέτες επί των οποίων βασίσθηκε η υιοθέτηση της επίμαχης ρύθμισεως.

Επί του ενδεχομένου μη αναλογικού χαρακτήρα κρατικών μονοπωλίων, όπως των επίμαχων στις υποθέσεις των κύριων δικών, εξαιτίας του ότι καθεστώς που προβλέπει την παροχή αδειών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις ενδέχεται να συνιστά μέτρο λιγότερο περιοριστικό των κοινοτικών ελευθεριών

73 Όπως προκύπτει από τη σκέψη 23 της παρούσας αποφάσεως, το Verwaltungsgericht Gießen διερωτάται κατά πόσον κρατικό μονοπώλιο, όπως το επίμαχο στις υποθέσεις των οποίων έχει επιληφθεί, ενδέχεται να ανταποκρίνεται στην απαίτηση αναλογικότητας στο μέτρο που ο σκοπός αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά θα μπορούσε να επιτευχθεί εξίσου μέσω της διεξαγωγής ελέγχου, αποβλέποντος στη διασφάλιση της τηρήσεως εκ μέρους των ιδιωτικών επιχειρήσεων, που έχουν λάβει άδεια προσηκόντως, των κανόνων σχετικά με τα είδη των στοιχημάτων, τις μεθόδους εμπορίας και τη διαφήμιση, με ελάχιστη επέμβαση εις βάρος των ελευθεριών που κατοχυρώνει η Συνθήκη.

74 Συναφώς, πρέπει προκαταρκτικώς να υπομνησθεί ότι, όσον αφορά λόγους που μπορούν να γίνουν δεκτοί προς δικαιολόγηση εσωτερικών μέτρων που περιορίζουν την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών ή την ελευθερία εγκαταστάσεως, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι, λαμβανομένοι υπόψη στο σύνολό τους, οι σκοποί τους οποίους επιδιώκουν οι θεσπιζόμενες στον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων εθνικές νομοθεσίες συνδέονται συνήθως με την προστασία των αποδεκτών των συγκεκριμένων υπηρεσιών και, γενικότερα, των καταναλωτών, καθώς και με την προστασία της κοινωνικής τάξεως. Υπογράμμισε επίσης ότι τέτοιοι σκοποί περιλαμβάνονται στους επιτακτικούς εκείνους λόγους γενικού συμφέροντος, οι οποίοι μπορούν να δικαιολογούν επεμβάσεις στην ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών (βλ., ειδικότερα, αποφάσεις Schindler, προπαρατεθείσα, σκέψη 58· της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, C-124/97, Läära κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-6067, σκέψη 33· Zenatti, προπαρατεθείσα, σκέψη 31· της

11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-6/01, Anomar κ.λπ., Συλλογή 2003, σ. I-8621, σκέψη 73, καθώς και Placanica κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 46).

- 75 Το Δικαστήριο ειδικότερα, δέχθηκε ότι, στον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων, στον οποίο τυχόν υπερβολές έχουν επιβλαβείς κοινωνικές συνέπειες, μπορούν να δικαιολογηθούν εθνικές νομοθεσίες αποσκοπούσες στην εκτόνωση της ζήτησης μέσω, αντιθέτως, του περιορισμού της εκμετάλλευσης του πάθους των ανθρώπων για τα τυχερά παίγνια (προπαρατεθείσες αποφάσεις Schindler, σκέψεις 57 και 58· Läära κ.λπ., σκέψεις 32 και 33, καθώς και Zenatti, σκέψεις 30 και 31).
- 76 Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει εξάλλου επανειλημμένως τονίσει ότι οι ηθικής, θρησκευτικής ή πολιτιστικής φύσεως ιδιαιτερότητες, καθώς και οι ηθικές και οικονομικές επιζημίες, για το άτομο και την κοινωνία, συνέπειες των παιγνίων και των στοιχημάτων μπορούν να δικαιολογήσουν την αναγνώριση υπέρ των εθνικών αρχών επαρκούς εξουσίας εκτιμήσεως προκειμένου να καθορίζουν τις απαιτήσεις που συνεπάγεται η προστασία των καταναλωτών και της κοινωνικής τάξεως (βλ., ειδικότερα, προπαρατεθείσες αποφάσεις Placanica κ.λπ., σκέψη 47 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 57).
- 77 Καίτοι τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να καθορίζουν τους σκοπούς της πολιτικής τους στον τομέα των τυχηρών παιγνίων και, ενδεχομένως, να προσδιορίζουν με ακρίβεια το επίπεδο της επιδιωκόμενης προστασίας, εντούτοις οι περιορισμοί που επιβάλλουν πρέπει να πληρούν τις απορρέουσες από τη νομολογία του Δικαστηρίου προϋποθέσεις περί της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 59 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 78 Επομένως απόκειται στα εθνικά δικαστήρια να εξακριβώσουν εάν ο επιβαλλόμενος από κράτος μέλος περιορισμός είναι πρόσφορος για τη διασφάλιση της επιτεύξεως ενός η περισσότερων σκοπών που επικαλείται το οικείο κράτος μέλος, στο επίπεδο της εκ μέρους του επιδιωκόμενης προστασίας, και εάν βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξή του. Εν πάση περιπτώσει, οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να εφαρμόζονται κατά τέτοιο που να μην εισάγονται διακρίσεις (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, προπαρατεθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 60).
- 79 Σε ό,τι ειδικότερα αφορά τον θεσμό των κρατικών μονοπωλίων, το Δικαστήριο έχει στο παρελθόν δεχθεί ότι εθνικό σύστημα που προβλέπει περιορισμένης εκτάσεως άδεια για τη διεξαγωγή παιγνίων επί χρήμασι στο πλαίσιο ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων, αναγνωριζομένων κατά παραχώρηση σε ορισμένους οργανισμούς, και το οποίο ενέχει κυρίως το πλεονέκτημα ότι κατευθύνει την επιθυμία για συμμετοχή σε τυχερά παίγνια και την εκμετάλλευσή τους εντός ενός ελεγχόμενου κυκλώματος, ενδέχεται να εντάσσεται στην επιδίωξη των προαναφερθέντων σκοπών γενικού συμφέροντος περί προστασίας των καταναλωτών και περί προστασίας της κοινωνικής τάξεως (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσες αποφάσεις Zenatti, σκέψη 35, καθώς και Anoma κ.λ., σκέψη 74). Ομοίως, υπογράμμισε ότι το ζήτημα αν, για την επίτευξη των σκοπών αυτών, θα ήταν προτιμότερη, αντί της χορηγήσεως αποκλειστικού δικαιώματος εκμετάλλεως στον διαθέτοντα άδεια δημόσιο οργανισμό, η θέσπιση ρυθμίσεως επιβάλλουσας στους ενδιαφερομένους επιχειρηματίες τις αναγκαίες υποχρέώσεις, εμπίπτει στην εξουσία εκτιμήσεως των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη, πάντως, ότι η προκρινόμενη λύση δεν είναι δυσανάλογη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό (προπαρατεθείσα απόφαση Läära κ.λπ. σκέψη 39).
- 80 Εντούτοις, πρέπει, συναφώς να σημειωθεί ότι, λαμβανομένης υπόψη της διακριτικής εξουσίας που έχουν τα κράτη μέλη ως προς τον καθορισμό του επιπέδου προστασίας των καταναλωτών και της κοινωνικής τάξεως, τα οποία προτίθενται να διασφαλίσουν στον τομέα των τυχηρών παιγνίων, δεν είναι αναγκαίο, υπό το κριτήριο της αναλογικότητας, να ανταποκρίνεται το περιοριστικό μέτρο που θεσπίζεται από τις αρχές ενός κράτους μέλους σε μια αντίληψη που συμμερίζονται όλα τα κράτη μέλη όσον αφορά τον τρόπο προστασίας του συγκεκριμένου θεμιτού συμφέροντος (βλ., κατ'αναλογία, απόφαση της 28ης Απριλίου 2009, Επιτροπή κατά Ιταλίας, C-518/06, Συλλογή 2009, σ. I-3491, σκέψεις 83 και 84).

- 81 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι δημόσιες αρχές κράτους μέλους μπορούν βασίμως να θεωρούν ότι, στο πλαίσιο της διακριτικής ευχέρειας που διαθέτουν σχετικώς, η χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων σε δημόσιο οργανισμό, του οποίου η διαχείριση υπόκειται στην άμεση εποπτεία του κράτους, ή σε ιδιωτική επιχείρηση, επί των δραστηριοτήτων της οποίας οι δημόσιες αρχές είναι σε θέση να ασκήσουν συστηματικό έλεγχο, τους επιτρέπει να ελέγχουν τους κινδύνους που εγκυμονεί ο τομέας των τυχηρών παιγνίων και να επιδιώκουν τον θεμιτό σκοπό αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, κατά αποτελεσματικότερο τρόπο από ό,τι αν ίσχυε καθεστώς, το οποίο θα επέτρεπε στους επιχειρηματίες, στους οποίους θα δινόταν έγκριση, να ασκούν τις δραστηριότητές τους στο πλαίσιο ρυθμίσεως μη αποκλειστικού χαρακτήρα (βλ., συναφώς, αποφάσεις Läärä κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψεις 40 έως 42, Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, προπαρατεθείσα, σκέψεις 66 και 67, καθώς και της 3ης Ιουνίου 2010, Sporting Exchange, C-203/08, Συλλογή 2010, σ. I-4695, σκέψη 59).
- 82 Οι προαναφερθείσες αρχές μπορούν πράγματι να θεωρούν ότι, δεδομένου ότι, ως ασκούσες τον έλεγχο επί του οργανισμού στον οποίο έχει ανατεθεί το μονοπώλιο, διαθέτουν πρόσθετα μέσα που τους επιτρέπουν να επηρεάζουν τη συμπεριφορά αυτού εκτός του πλαισίου ρυθμιστικών μηχανισμών και νομικών ελέγχων, έχουν τη δυνατότητα να διασφαλίζουν καλύτερο έλεγχο της προσφοράς τυχηρών παιγνίων και καλύτερες εγγυήσεις αποτελεσματικότητας κατά την εφαρμογή της πολιτικής τους, από ό,τι σε περίπτωση που οι δραστηριότητες αυτές ασκούνταν από ιδιωτικές επιχειρήσεις υπό συνθήκες ανταγωνισμού, ακόμα και αν αυτές οι επιχειρήσεις υπόκεινται σε σύστημα εγκρίσεως και σε καθεστώς ελέγχου και κυρώσεων.
- 83 Εντούτοις, η καθιέρωση ενός τόσο περιοριστικού μέτρου όσο το μονοπώλιο, το οποίο δικαιολογείται μόνον ενόψει της διασφάλισης ενός ιδιαίτερος υψηλού επιπέδου προστασίας των καταναλωτών, πρέπει να συνοδεύεται από τη δημιουργία ενός κανονιστικού πλαισίου ικανού να εγγυηθεί ότι ο φορέας του εν λόγω μονοπωλίου θα είναι πράγματι σε θέση να επιδιώξει, κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, τον καθορισθέντα σκοπό, μέσω μιας προσφοράς υπολογιζόμενης ποσοτικώς και διαμορφούμενης ποιοτικώς σε συνάρτηση με τον εν λόγω σκοπό, καθώς και υποκείμενης σε αυστηρό έλεγχο εκ μέρους των δημοσίων αρχών.

Επί της φερόμενης μη αποτελεσματικότητας των μονοπωλίων, όπως των επίμαχων στις υποθέσεις των κύριων δικών, λαμβανομένου υπόψη του διασυνοριακού περιβάλλοντος που δημιουργεί το διαδίκτυο

- ⁸⁴ Όπως προκύπτει από τη σκέψη 40 της παρούσας αποφάσεως, οι αμφιβολίες που εξέφρασε σχετικώς το *Verwaltungsgericht Stuttgart* αντλούνται από το γεγονός ότι, εντός ενός διασυνοριακού περιβάλλοντος όπως αυτό που δημιουργεί το διαδίκτυο, οι αρχές ενός κράτους μέλους που έχουν συστήσει κρατικά μονοπώλια, συγκρίσιμα με τα επίμαχα στις κύριες δίκες, ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ορισμένες δυσκολίες κατά τη διασφάλιση της τηρήσεως των εν λόγω μονοπωλίων από τους εγκατεστημένους εκτός του οικείου κράτους μέλους διοργανωτές παιγνίων και στοιχημάτων, οι οποίοι, μέσω του διαδικτύου, συνάπτουν, κατά παράβαση των μονοπωλίων αυτών, στοιχήματα με πρόσωπα που βρίσκονται εντός των ορίων εδαφικής ευθύνης των προαναφερθεισών αρχών.
- ⁸⁵ Όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 79 των προτάσεών του, μία τέτοια περίπτωση δεν επαρκεί ωστόσο ούτως ώστε να τεθεί υπό αμφισβήτηση το συμβατό τέτοιων μονοπωλίων προς το δίκαιο της Ένωσης.
- ⁸⁶ Αφενός, μολοντί είναι βέβαια αληθές ότι, ως προς τις μέσω του διαδικτύου πραγματοποιούμενες παράνομες συναλλαγές, ιδίως τις έχουσες διασυνοριακό χαρακτήρα, ο έλεγχός τους και η επιβολή κυρώσεων σε αυτές αποδεικνύεται δυσχερέστερος από ό,τι στην περίπτωση άλλων ειδών παραβατικών συμπεριφορών, αυτού του είδους η κατάσταση δεν απαντά μόνον στον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων. Ωστόσο, κράτος μέλος δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να επεκτείνει στο διαδίκτυο την εφαρμογή των μονομερών περιοριστικών κανόνων που θεσπίζει για θεμιτούς σκοπούς γενικού συμφέροντος, εξαιτίας και μόνον του γεγονότος ότι το τεχνολογικό αυτό μέσο έχει εκ των πραγμάτων διασυνοριακό χαρακτήρα.

- 87 Αφετέρου, δεν αμφισβητείται ότι τα κράτη ουδόλως στερούνται νομικών μέσων, τα οποία τους επιτρέπουν να διασφαλίζουν, κατά το δυνατόν αποτελεσματικότερα, την τήρηση των κανόνων που θεσπίζουν εκ μέρους των φορέων που δραστηριοποιούνται στο διαδίκτυο και εμπίπτουν, καθ' οιονδήποτε τρόπο, στη δικαιοδοσία τους.

Επί της απαιτήσεως συστηματικού και συνεπούς περιορισμού των τυχρών παιγνίων

- 88 Προκαταρκτικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι στη σκέψη 67 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Gambelli κ.λπ., το Δικαστήριο, αφού επεσήμανε ότι οι περιορισμοί της δραστηριότητας των παιγνίων μπορούν να δικαιολογηθούν για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως η προστασία των καταναλωτών και η αποτροπή της απάτης, καθώς και της παροτρύνσεως των πολιτών σε υπερβολική δαπάνη σε συνδυασμό με το παίγνιο, έκρινε, εντούτοις, ότι τούτο ισχύει μόνον εφόσον οι εν λόγω περιορισμοί, οι οποίοι στηρίζονται σε τέτοιους λόγους καθώς και στην ανάγκη αποτροπής της διαταράξεως της κοινωνικής τάξεως, είναι πρόσφοροι προς διασφάλιση της επιτεύξεως αυτών των σκοπών, υπό την έννοια ότι οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να συμβάλλουν στον περιορισμό της δραστηριότητας των στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό.
- 89 Όπως ειδικότερα προκύπτει από τη σκέψη 66 της παρούσας αποφάσεως, τα αιτού-ντα δικαστήρια διερωτώνται σχετικά με την έκταση της εν λόγω απαιτήσεως.
- 90 Κατά τα προαναφερθέντα δικαστήρια, είναι πράγματι αμφίβολο εάν κρατικά μονο-πώλια, όπως τα επίμαχα μονοπώλια στις υποθέσεις των κύριων δικών, που αφορούν στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων και δημιουργήθηκαν με σκοπό την αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και την καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, μπορούν να συμβάλλουν στον περιορισμό των δραστηριοτήτων στοιχημάτων κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, λαμβανομένου υπόψη του τρόπου εμπορίας άλλων ειδών τυχρών παιγνίων.

- 91 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει στο παρελθόν ότι εναπόκειται σε κάθε κράτος μέλος να εκτιμήσει εάν, στο πλαίσιο των θεμιτών σκοπών που επιδιώκει, είναι αναγκαία η ολική ή η μερική απαγόρευση των δραστηριοτήτων αυτής της φύσεως ή εάν αρκεί ο περιορισμός τους και η πρόβλεψη προς τούτο αυστηρών κατά το μάλλον ή ήττον τρόπων ελέγχου, καθώς και ότι η αναγκαιότητα και η αναλογικότητα των σχετικών μέτρων που λαμβάνονται πρέπει να αξιολογούνται αποκλειστικά υπό το φως των επιδιωκόμενων σκοπών και του επιπέδου προστασίας που προτίθενται να διασφαλίσουν οι οικείες εθνικές αρχές (βλ., ειδικότερα, προπαρατεθείσες αποφάσεις *Läära* κ.λπ., σκέψεις 35 και 36, *Zenatti*, σκέψεις 33 και 34, καθώς και *Liga Portuguesa de Futebol Profissional* και *Bwin International*, σκέψη 58).
- 92 Έκρινε επίσης ότι, στο πλαίσιο νομοθεσίας συμβατής με τη Συνθήκη, η επιλογή του τρόπου οργάνωσης και ελέγχου των δραστηριοτήτων εκμεταλλεύσεως και διενέργειας τυχηρών παιγνίων ή παιγνίων επί χρήμασι, όπως η σύναψη με το Δημόσιο δι-οικητικής συμβάσεως παραχωρήσεως ή ο περιορισμός της εκμεταλλεύσεως και διενέργειας ορισμένων παιγνίων σε χώρους που διαθέτουν προσηκόντως σχετική άδεια, εναπόκειται στις εθνικές αρχές στο πλαίσιο της εξουσίας εκτιμήσεώς τους (προπαρατεθείσα απόφαση *Anomar* κ.λπ., σκέψη 88).
- 93 Εξάλλου, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, στον τομέα των τυχηρών παιγνίων, πρέπει καταρχήν να εξετασθεί χωριστά για καθέναν από τους επιβαλλόμενους με την εθνική νομοθεσία περιορισμούς, ιδίως, κατά πόσον είναι πρόσφοροι για τη διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού ή των σκοπών που επιδιώκει το οικείο κράτος μέλος και κατά πόσον βαίνουν πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξή αυτών (προπαρατεθείσα απόφαση *Placanica* κ.λπ., σκέψη 49).
- 94 Στις σκέψεις 50 έως 52 της προπαρατεθείσας αποφάσεως *Schindler*, η οποία εκδόθηκε αναφορικά με νομοθεσία κράτους μέλους απαγορεύουσα τις λαχειοφόρους αγορές, το Δικαστήριο επεσήμανε ιδίως ότι, παρότι μπορούν να συνεπάγονται δι-ακυβευόμενα ποσά συγκρίσιμα προς αυτά των μεγάλων λαχειοφόρων αγορών και παρότι εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από την τύχη, άλλα παίγνια επί χρήμασι, όπως τα προγνωστικά στις ποδοσφαιρικές αναμετρήσεις ή ένα παίγνιο αποκαλού-μενο «bingo», τα οποία εξακολουθούν να επιτρέπονται στο οικείο κράτος μέλος, δι-αφέρουν ως προς το αντικείμενό τους, τους κανόνες τους και τον τρόπο διοργανώ-σεώς τους από τις μεγάλες λαχειοφόρους αγορές οι οποίες απαντούν σε άλλα κράτη μέλη. Συνήγαγε επομένως εξ αυτού ότι τα υπόλοιπα αυτά παίγνια δεν βρίσκονται σε

παρόμοια κατάσταση με αυτή των λαχειοφόρων αγορών που απαγορεύονται από τη νομοθεσία του συγκεκριμένου κράτους μέλους και δεν μπορούν να εξομοιωθούν προς αυτές.

95 Όπως υπογράμμισαν όλες οι κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αμφισβητείται πράγματι ότι τα διάφορα είδη τυχηρών παιγνίων ενδέχεται να παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές, ειδικότερα ως προς τις συγκεκριμένες λεπτομέρειες της διοργανώσεως, το ύψος των διακυβευόμενων ποσών και των κερδών που τα χαρακτηρίζουν, τον αριθμό των παικτών που μπορούν ενδεχομένως να επιδίδονται σε αυτά, την παρουσίασή τους, τη συχνότητά τους, τον σύντομο ή επαναληπτικό τους χαρακτήρα και τις αντιδράσεις που προκαλούν στους παίκτες ή ακόμα, όπως ειδικότερα παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 75 των προτάσεών του, αναλόγως του αν απαιτείται ή όχι η φυσική παρουσία του παίκτη, όπως στην περίπτωση των παιγνίων σε καζίνο και των αυτομάτων μηχανών παιγνίων που ευρίσκονται σε αυτά ή σε άλλους χώρους.

96 Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι, από διάφορα είδη τυχηρών παιγνίων, άλλα υπόκεινται σε κρατικό μονοπώλιο και άλλα σε σύστημα χορηγήσεως αδειών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, δεν μπορεί να έχει από μόνο του ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να δικαιολογούνται, λαμβανομένων υπόψη των θεμιτών σκοπών που επιδιώκουν, από μέτρα τα οποία, όπως και το κρατικό μονοπώλιο, προβάλλουν *prima facie* ως τα πιο περιοριστικά και αποτελεσματικά. Συγκεκριμένα, τέτοια απόκλιση μεταξύ νομικών συστημάτων δεν μπορεί, από μόνη της, να επηρεάσει την ικανότητα ενός τέτοιου κρατικού μονοπωλίου να επιτύχει τον σκοπό περί αποτροπής της ενθαρρύνσεως της υποβολής υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, για τον οποίο δημιουργήθηκε.

97 Πάντως, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 88 της παρούσας αποφάσεως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει, επίσης, ότι η υπαγορευόμενη από τέτοιο σκοπό επιβολή, από κράτος μέλος, περιορισμού στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και

στην ελευθερία εγκαταστάσεως δεν μπορεί να δικαιολογηθεί παρά μόνον εφόσον το συγκεκριμένο περιοριστικό μέτρο είναι πρόσφορο προς διασφάλιση της επιτεύξεως του εν λόγω σκοπού, συμβάλλοντας στον περιορισμό της δραστηριότητας των στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό.

- 98 Το Δικαστήριο διευκρίνισε μάλιστα ότι εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια να ελέγξουν εάν η οικεία περιοριστική νομοθεσία, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των συγκεκριμένων λεπτομερειών εφαρμογής της, ανταποκρίνεται όντως στη μέριμνα για μείωση των δυνατοτήτων συμμετοχής σε παίγνια και για περιορισμό των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο (βλ., συναφώς, μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσες αποφάσεις Zenatti, σκέψεις 36 και 37, καθώς και Placanica κ.λπ., σκέψεις 52 και 53).
- 99 Όπως το Δικαστήριο ήδη έκρινε ως προς όλα αυτά τα ζητήματα στην προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ. (σκέψεις 7, 8 και 69), στο μέτρο που οι αρχές κράτους μέλους ενισχύουν και ενθαρρύνουν τους καταναλωτές να μετέχουν σε λαχειοφόρους αγορές, σε τυχηρά παίγνια και σε παίγνια στοιχημάτων με σκοπό την άντληση οφέλους για το δημόσιο ταμείο, οι αρχές του εν λόγω κράτους δεν μπορούν να επικαλούνται τη δημόσια κοινωνική τάξη, που απαιτεί τη μείωση των προσφερομένων παιγνίων, προς δικαιολόγηση περιοριστικών μέτρων, ακόμα και αν αυτά αφορούν, όπως στην περίπτωση της προαναφερθείσας υποθέσεως, αποκλειστικώς δραστηριότητες στοιχημάτων.
- 100 Στην προκειμένη περίπτωση, αφού επεσήμαναν ότι τα στοιχήματα επί ιππικών αγώνων τις αυτόματες μηχανές παιγνίων και τα παίγνια σε καζίνο μπορούν να εκμεταλλεύονται ιδιωτικές επιχειρήσεις που κατέχουν άδεια, τα αιτούντα δικαστήρια διαπίστωσαν επίσης, αφενός, ότι ο φορέας κρατικού μονοπωλίου στον τομέα των στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων επιδίδεται, όσον αφορά τα παίγνια λαχειοφόρων αγορών τα οποία επίσης καλύπτει το εν λόγω μονοπώλιο, σε έντονες διαφημιστικές εκστρατείες προβάλλουσες την ανάγκη χρηματοδοτήσεως κοινωνικών, πολιτιστικών και αθλητικών δραστηριοτήτων, με τις οποίες συνδέονται τα οφέλη που θα αποκομισθούν, αφήνοντας επομένως να εννοηθεί ότι η μεγιστοποίηση των κερδών, τα οποία προορίζονται για τέτοιες δραστηριότητες, ανάγεται σε ίδιο σκοπό των συγκεκριμένων περιοριστικών μέτρων. Τα προαναφερθέντα αιτούντα δικαστήρια διαπίστωσαν αφετέρου ότι, όσον αφορά τα παίγνια σε καζίνο και τις αυτόματες μηχανές παιγνίων, τα οποία εγκυμονούν εντούτοις υψηλότερο κίνδυνο εξαρτήσεως από ό,τι τα στοιχήματα επί των αθλητικών εκδηλώσεων, οι αρμόδιες δημόσιες αρχές αναπτύσσουν ή ανέχονται πολιτικές επεκτάσεως της προσφοράς. Συγκεκριμένα, οι

εν λόγω αρχές ανέχονται την προσφορά νέων παιγνίων καζίνο στο διαδίκτυο, ενώ οι συνθήκες εκμεταλλεύσεως των αυτομάτων μηχανών παιγνίων σε άλλους χώρους πλην καζίνο, λεσχών παιγνίων, εστιατορίων, καφενείων και καταλυμάτων, κατέστησαν προσφάτως σημαντικά ελαστικότερες.

¹⁰¹ Συναφώς, πρέπει ασφαλώς να υπομνησθεί ότι, αναφερόμενο στον επιδιωκόμενο από τον εθνικό νομοθέτη σκοπό της αποτροπής της εκμεταλλεύσεως των τυχηρών παιγνίων για εγκληματικούς σκοπούς ή για απάτες, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια πολιτική ελεγχόμενης αναπτύξεως των εν λόγω δραστηριοτήτων μπορεί να συνάδει με τον σκοπό περί διοχετεύσεως τους εντός ελεγχόμενων κυκλωμάτων μέσω της προσελκύσεως όσων επιδίδονται σε απαγορευμένες δραστηριότητες παράνομων παιγνίων και στοιχημάτων προς τις δραστηριότητες που ασκούνται κατόπιν αδείας και βάσει των προβλεπόμενων από τον νόμο κανόνων. Συγκεκριμένα, προς επίτευξη του σκοπού αυτού, οι επιχειρήσεις που ασκούν δραστηριότητες κατόπιν αδείας πρέπει να προσφέρουν μια αξιόπιστη και, ταυτοχρόνως, ελκυστική εναλλακτική επιλογή σε σχέση με μία απαγορευμένη δραστηριότητα, τούτο δε συνεπάγεται την προσφορά ευρέος φάσματος παιγνίων, την εκτεταμένη προβολή των δραστηριοτήτων τους μέσω της διαφήμισεως και τη χρησιμοποίηση σύγχρονων μεθόδων διανομής (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψη 55).

¹⁰² Όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 61 των προτάσεών του, τέτοιος συλλογισμός μπορεί, καταρχήν, να τύχει επίσης εφαρμογής οσάκις τα εσωτερικά περιοριστικά μέτρα αποσκοπούν στην προστασία των καταναλωτών, την αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και την καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, υπό την έννοια, ειδικότερα, ότι ορισμένη διαφήμιση μπορεί, υπό την επιφύλαξη των υπομνησθεισών στις σκέψεις 97 έως 99 της παρούσας αποφάσεως απαιτήσεων, να συμβάλει ενδεχομένως στην προσέλκυση των καταναλωτών προς την προερχόμενη από τον φορέα του κρατικού μονοπωλίου προσφορά, η οποία θεωρείται ακριβώς ότι σχεδιάστηκε και καθιερώθηκε προς καλύτερη εξυπηρέτηση του προαναφερθέντος σκοπού.

- 103 Εντούτοις, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 61 των προτάσεών του, πρέπει συναφώς η διαφήμιση, την οποία ενδεχομένως χρησιμοποιεί ο φορέας του κρατικού μονοπωλίου, να παραμένει ποσοτικώς ελεγχόμενη και να περιορίζεται αυστηρώς σε ό,τι απαιτείται προκειμένου να κατευθυνθούν οι καταναλωτές προς τα δίκτυα παιγνίων που έχουν άδεια. Αυτή η διαφήμιση δεν θα πρέπει, αντιθέτως, να αποσκοπεί στην ενίσχυση της φυσικής ροπής των καταναλωτών προς τα παίγνια μέσω της ενθαρρύνσεως της ενεργούς συμμετοχής τους σε αυτά, καθιστώντας μεταξύ άλλων κοινότυπα τα παίγνια ή προβάλλοντας μία θετική εικόνα σε σχέση με το γεγονός ότι τα πραγματοποιούμενα έσοδα προορίζονται για δραστηριότητες γενικού συμφέροντος, ή ακόμα αυξάνοντας τη δύναμη έλξεως των παιγνίων μέσω διαφημιστικών μηνυμάτων που προβάλλουν παραπλανητικώς σημαντικά κέρδη.
- 104 Ως προς το ότι οι διαφημιστικές εκστρατείες του φορέα του μονοπωλίου σε σχέση με τα προϊόντα των λαχειοφόρων αγορών προβάλλουν ότι τα προερχόμενα από την εμπορία των εν λόγω αγορών έσοδα προορίζονται για τη χρηματοδότηση αφίλοκερδών ή γενικού συμφέροντος δραστηριοτήτων, πρέπει επίσης να υπομνησθεί, καταρχάς, ότι κατά πάγια νομολογία παρότι δεν στερείται σημασίας το γεγονός ότι τα λοιπά παίγνια επί χρήμασι μπορούν να μετέχουν σημαντικά στη χρηματοδότηση τέτοιων δραστηριοτήτων, ο λόγος αυτός δεν μπορεί να θεωρηθεί αφεαυτού ως αντικειμενική αιτιολογία για τον περιορισμό της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, οι περιορισμοί αυτοί επιτρέπονται μόνον εφόσον η χρηματοδότηση τέτοιων κοινωνικών δράσεων δεν συνιστά παρά παρεπόμενη ευεργετική συνέπεια και όχι την πραγματική αιτία της ακολουθούμενης περιοριστικής πολιτικής, κάτι που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει (βλ., συναφώς, προπαρατεθείσα απόφαση Zenatti, σκέψεις 36 και 37).
- 105 Δεδομένου δε ότι το Verwaltungsgericht Stuttgart υπογράμμισε ότι, μετά την ολοκλήρωση της εισφοράς που προβλέπεται από την επίμαχη στις κύριες δίκες νομοθεσία προς όφελος των επιλέξιμων αφίλοκερδών δραστηριοτήτων, τυχόν πλεόνασμα εσόδων αποδίδεται στα δημόσια ταμεία, και στο μέτρο που δεν δύναται να αποκλειστεί ότι χρηματική στήριξη προς αναγνωρισμένους κοινωφελείς οργανισμούς επιτρέπει σε αυτούς να αναπτύξουν δραστηριότητες γενικού συμφέροντος, τις οποίες καλείται κατά κανόνα να αναλάβει το κράτος με αποτέλεσμα να μειώνονται οι δαπάνες αυτού, πρέπει, δεύτερον, να υπομνησθεί επίσης ότι η ανάγκη αποτροπής της μειώσεως φορολογικών εσόδων δεν περιλαμβάνεται στις επιτακτικές ανάγκες γενικού συμφέροντος που μπορούν να δικαιολογήσουν έναν περιορισμό ελευθερίας που

έχει κατοχυρώσει η Συνθήκη (βλ., συναφώς, απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2009, C-318/07, Persche, Συλλογή 2009, σ. I-359, σκέψεις 45 και 46 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

106 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι βάσει των διαπιστώσεων στις οποίες προέβησαν τα αιτούντα δικαστήρια και οι οποίες υπομνήσθηκαν στο σημείο 100 της παρούσας αποφάσεως, τα εν λόγω δικαστήρια μπορούν θεμιτώς να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι το γεγονός ότι, όσον αφορά τα τυχηρά παίγνια πέραν εκείνων που εμπίπτουν στο επίμαχο στις κύριες δίκες κρατικό μονοπώλιο, οι αρμόδιες αρχές εφαρμόζουν ή ανέχονται πολιτικές αποσκοπούσες στην ενθάρρυνση της συμμετοχής στα άλλα αυτά παίγνια παρά στη μείωση των προσφερόμενων παιγνίων και στον περιορισμό των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό κατά συνεκτικό και συστηματικό τρόπο έχει ως συνέπεια ότι ο σκοπός αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, ο οποίος απετέλεσε τη βάση για τη σύσταση του εν λόγω μονοπωλίου, δεν μπορεί πλέον να επιδιώκεται αποτελεσματικώς μέσω αυτού, κατά τρόπο ώστε να μην μπορεί πλέον να δικαιολογείται το μονοπώλιο αυτό βάσει των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.

107 Επομένως στο πρώτο υποβληθέν ερώτημα καθεμίας υποθέσεως πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ έχουν την έννοια ότι:

i) προκειμένου να μπορεί να δικαιολογηθεί κρατικό μονοπώλιο σε σχέση με στοιχεία επί αθλητικών εκδηλώσεων και λαχειοφόρους αγορές, όπως τα επίμαχα στις υποθέσεις των κυρίων δικών, από τον σκοπό αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, οι οικείες εθνικές αρχές δεν απαιτείται να είναι σε θέση να προσκομίσουν μελέτη, προγενέστερη της υιοθετήσεως του εν λόγω μέτρου, η οποία να αποδεικνύει τον αναλογικό του χαρακτήρα,

- ii) το γεγονός ότι κράτος μέλος επιλέγει τέτοιο μονοπώλιο έναντι συστήματος, το οποίο επιτρέπει στις ιδιωτικές επιχειρήσεις που θα λάβουν άδεια να ασκούν τις δραστηριότητές τους στο πλαίσιο ρυθμίσεως μη αποκλειστικού χαρακτήρα, μπορεί να ανταποκρίνεται στην απαίτηση αναλογικότητας, δεδομένου ότι, όσον αφορά τον σκοπό σχετικά με ένα υψηλό επίπεδο προστασίας των καταναλωτών, η σύσταση του εν λόγω μονοπωλίου συνοδεύεται από την εφαρμογή ενός κανονιστικού πλαισίου που διασφαλίζει ότι ο φορέας του μονοπωλίου θα είναι πράγματι σε θέση να επιδιώξει, κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, έναν τέτοιο σκοπό, μέσω προσφοράς υπολογιζόμενης ποσοτικώς και διαμορφούμενης ποιοτικώς σε συνάρτηση με τον εν λόγω σκοπό, καθώς και υποκείμενης σε αυστηρό έλεγχο εκ μέρους των δημοσίων αρχών,
- iii) το γεγονός ότι οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ορισμένες δυσκολίες κατά τη διασφάλιση της τηρήσεως ενός τέτοιου μονοπωλίου, σε σχέση με εγκατεστημένους στην αλλοδαπή διοργανωτές παιγνίων και στοιχημάτων, οι οποίοι, μέσω του διαδικτύου και κατά παράβαση του εν λόγω μονοπωλίου, συνάπτουν στοιχήματα με πρόσωπα που βρίσκονται εντός του εδάφους των προαναφερθεισών αρχών, δεν είναι ικανό αυτό καθεαυτό να επηρεάσει την ενδεχόμενη συμβατότητα τέτοιου μονοπωλίου προς τις προαναφερθείσες διατάξεις της Συνθήκης,
- iv) σε περίπτωση κατά την οποία εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει ταυτόχρονα:
- ότι τα μέτρα διαφημίσεως, τα οποία προέρχονται από τον φορέα τέτοιου μονοπωλίου και αφορούν άλλα είδη τυχηρών παιγνίων που αυτός επίσης προσφέρει, δεν περιορίζονται σε ό,τι είναι απαραίτητο για την προσέλκυση των καταναλωτών προς την εκ μέρους αυτού προσφορά, απομακρύνοντάς τους από μη επιτρεπόμενα παίγνια, αλλά αποβλέπουν στην ενθάρρυνση της ροπής των καταναλωτών προς τα παίγνια και στην προώθηση της ενεργούς συμμετοχής τους σε αυτά με σκοπό τη μεγιστοποίηση των αναμενόμενων εσόδων από τέτοιες δραστηριότητες,

- ότι άλλα είδη τυχηρών παιγνίων μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εκμεταλλεύσεως εκ μέρους ιδιωτικών επιχειρήσεων που έχουν άδεια, και

- ότι σε σχέση με άλλα είδη τυχηρών παιγνίων, τα οποία δεν εμπίπτουν στο εν λόγω μονοπώλιο και εγκυμονούν επίσης μεγαλύτερο κίνδυνο εξαρτήσεως από ό,τι τα υπαχθέντα στο μονοπώλιο αυτό παίγνια, οι αρμόδιες αρχές εφαρμόζουν ή ανέχονται πολιτικές επεκτάσεως της προσφοράς, ικανές να αναπτύξουν και να προωθήσουν τις δραστηριότητες παιγνίων, με σκοπό κυρίως τη μεγιστοποίηση των εσόδων που προέρχονται από αυτές,

- το εν λόγω εθνικό δικαστήριο μπορεί θεμιτώς να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τέτοιο μονοπώλιο δεν είναι κατάλληλο προς διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού για τον οποίο συστάθηκε, ο οποίος συνίσταται στην αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και στην καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, μέσω της συμβολής στη μείωση της προσφοράς παιγνίων και του περιορισμού των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος σε καθεμία εκ των υποθέσεων

- ¹⁰⁸ Με το δεύτερο ερώτημά τους σε καθεμία εκ των υποθέσεων, τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται εάν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ έχουν την έννοια ότι, οσάκις ιδιωτική επιχείρηση κατέχει, εντός του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένη, άδεια να προσφέρει τυχερά παίγνια, η άδεια αυτή της επιτρέπει να προσφέρει τέτοια παίγνια και σε άλλα κράτη μέλη, βάσει της υποχρέωσης που φέρουν τα κράτη αυτά περί αναγνώρισεως της εν λόγω άδειας.

- 109 Συναφώς, διαπιστώνεται καταρχάς ότι, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 94 των προτάσεών του, οσάκις έχει συσταθεί σε κράτος μέλος κρατικό μονοπώλιο στον τομέα των τυχηρών παιγνίων και το εν λόγω μέτρο ανταποκρίνεται προφανώς στους διάφορους όρους βάσει των οποίων μπορεί να δικαιολογηθεί για θεμιτούς σκοπούς γενικού ενδιαφέροντος που αποδέχεται η νομολογία, αποκλείεται, καθ' υπόθεσιν, κάθε υποχρέωση αναγνώρισεως των αδειών που χορηγήθηκαν σε ιδιωτικές επιχειρήσεις εγκατεστημένες σε άλλα κράτη μέλη, εξαιτίας και μόνον της υπάρξεως τέτοιου μονοπωλίου.
- 110 Μόνον στην περίπτωση που τα επίμαχα στις υποθέσεις των κύριων δικών μονοπώλια κρίνονταν μη συμβατά προς τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ, θα ήταν κρίσιμο το αν υφίσταται τέτοια υποχρέωση αμοιβαίας αναγνώρισεως των χορηγηθεισών εντός άλλων κρατών μελών αδειών, όσον αφορά την επίλυση των διαφορών των κυρίων δικών.
- 111 Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι, λαμβανομένης υπόψη της υπομνησθείσας στη σκέψη 76 της παρούσας αποφάσεως εξουσίας εκτιμήσεως που έχουν τα κράτη μέλη όσον αφορά τον καθορισμό, σύμφωνα με τη δική τους κλίμακα αξιών, του επιπέδου προστασίας που προτίθενται να διασφαλίσουν και των απαιτήσεων που περιλαμβάνει η εν λόγω προστασία, το Δικαστήριο τόνισε επανειλημμένα ότι η εκτίμηση της αναλογικότητας του συστήματος προστασίας που υιοθέτησε κράτος μέλος δεν μπορεί, ειδικότερα, να επηρεασθεί από το γεγονός ότι κάποιο άλλο κράτος μέλος επέλεξε διαφορετικό σύστημα προστασίας (βλ., συναφώς, μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση *Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International*, σκέψη 58).
- 112 Λαμβανομένων υπόψη του περιθωρίου αυτού αξιολογήσεως και της απουσίας οιασδήποτε σχετικής κοινοτικής εναρμονίσεως, δεν μπορεί, στην παρούσα φάση εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης, να υπάρξει υποχρέωση αμοιβαίας αναγνώρισεως των αδειών που χορηγούν τα κράτη μέλη.

- 113 Εκ των ανωτέρω προκύπτει, ειδικότερα, ότι κάθε κράτος μέλος διατηρεί το δικαίωμα να εξαρτά τη δυνατότητα κάθε φορέας, ο οποίος προτίθεται να προσφέρει τυχηρά παίγνια σε ευρισκόμενους στο έδαφός του καταναλωτές, από την κατοχή αδείας χορηγούμενης από τις αρμόδιες του αρχές, χωρίς να αποτελεί κώλυμα το γεγονός ότι συγκεκριμένος φορέας κατέχει ήδη άδεια χορηγηθείσα εντός άλλου κράτους μέλους.
- 114 Επιπλέον, λαμβανομένων υπόψη των εμποδίων που θέτει στο δικαίωμα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών ή στο δικαίωμα της ελευθερίας εγκαταστάσεως, ένα τέτοιο καθεστώς αδειοδοτήσεως πρέπει, προκειμένου να μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ, να ανταποκρίνεται στις σχετικές απαιτήσεις που απορρέουν από τη νομολογία, ιδίως όσον αφορά τη μη εισαγωγή διακρίσεων και τον αναλογικό του χαρακτήρα (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψεις 48 και 49).
- 115 Λαμβανομένων υπόψη των διευκρινίσεων του Verwaltungsgericht Gießen, οι οποίες επαναλαμβάνονται στη σκέψη 19 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει επίσης να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, κράτος μέλος δεν μπορεί να επιβάλλει ποινικές κυρώσεις για τη μη εκπλήρωση προϋποθέσεως διοικητικής φύσεως, οσάκις αυτό το κράτος μέλος, κατά παράβαση του δικαίου της Ένωσης, αποκλείει ή καθιστά αδύνατη την εκπλήρωση αυτής της προϋποθέσεως (προπαρατεθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψη 69).
- 116 Βάσει των προεκτεθέντων, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ έχουν την έννοια ότι, στο παρόν στάδιο της εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης, το γεγονός ότι φορέας διαθέτει, εντός του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος, άδεια που του επιτρέπει να προσφέρει τυχηρά παίγνια, δεν εμποδίζει άλλο κράτος μέλος να εξαρτά, τηρουμένων των απαιτήσεων του δικαίου της Ένωσης, τη δυνατότητα τέτοιου φορέα να προσφέρει αυτού του είδους υπηρεσίες σε ευρισκόμενους στο έδαφός του καταναλωτές, από την κατοχή αδείας χορηγούμενης από τις αρμόδιες του αρχές.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ¹¹⁷ Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κυρίων δικών τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, σε αυτά εναπόκειται να αποφανθούν επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

1) Τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ έχουν την έννοια ότι:

- α) προκειμένου να μπορεί να δικαιολογηθεί κρατικό μονοπώλιο σε σχέση με στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων και λαχειοφόρους αγορές, όπως τα επίμαχα στις υποθέσεις των κυρίων δικών, από τον σκοπό αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, οι οικείες εθνικές αρχές δεν απαιτείται να είναι σε θέση να προσκομίσουν μελέτη, προγενέστερη της υιοθετήσεως του εν λόγω μέτρου, η οποία να αποδεικνύει τον αναλογικό του χαρακτήρα,
- β) το γεγονός ότι κράτος μέλος επιλέγει τέτοιο μονοπώλιο έναντι συστήματος, το οποίο επιτρέπει στις ιδιωτικές επιχειρήσεις που θα λάβουν άδεια να ασκούν τις δραστηριότητές τους στο πλαίσιο ρυθμίσεως μη αποκλειστικού χαρακτήρα, μπορεί να ανταποκρίνεται στην απαίτηση αναλογικότητας, δεδομένου ότι, όσον αφορά τον σκοπό σχετικά με ένα υψηλό επίπεδο προστασίας των καταναλωτών, η σύσταση του εν λόγω μονοπωλίου συνοδεύεται από την εφαρμογή ενός κανονιστικού

πλαισίου που διασφαλίζει ότι ο φορέας του μονοπωλίου θα είναι πράγματι σε θέση να επιδιώξει, κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, έναν τέτοιο σκοπό, μέσω προσφοράς υπολογιζόμενης ποσοτικώς και διαμορφούμενης ποιοτικώς σε συνάρτηση με τον εν λόγω σκοπό, καθώς και υποκείμενης σε αυστηρό έλεγχο εκ μέρους των δημοσίων αρχών,

γ) το γεγονός ότι οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ορισμένες δυσκολίες κατά τη διασφάλιση της τηρήσεως ενός τέτοιου μονοπωλίου, σε σχέση με εγκατεστημένους στην αλλοδαπή διοργανωτές παιγνίων και στοιχημάτων, οι οποίοι, μέσω του διαδικτύου και κατά παράβαση του εν λόγω μονοπωλίου, συνάπτουν στοιχήματα με πρόσωπα που βρίσκονται εντός του εδάφους των προαναφερθεισών αρχών, δεν είναι ικανό αυτό καθεαυτό να επηρεάσει την ενδεχόμενη συμβατότητα τέτοιου μονοπωλίου προς τις προαναφερθείσες διατάξεις της Συνθήκης,

δ) σε περίπτωση κατά την οποία εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει ταυτόχρονα:

— ότι τα μέτρα διαφημίσεως, τα οποία προέρχονται από τον φορέα τέτοιου μονοπωλίου και αφορούν άλλα είδη τυχηρών παιγνίων που αυτός επίσης προσφέρει, δεν περιορίζονται σε ό,τι είναι απαραίτητο για την προσέλκυση των καταναλωτών προς την εκ μέρους αυτού προσφορά, απομακρύνοντάς τους από μη επιτρεπόμενα παίγνια, αλλά αποβλέπουν στην ενθάρρυνση της ροπής των καταναλωτών προς τα παίγνια και στην προώθηση της ενεργούς συμμετοχής τους σε αυτά με σκοπό τη μεγιστοποίηση των αναμενόμενων εσόδων από τέτοιες δραστηριότητες,

— ότι άλλα είδη τυχηρών παιγνίων μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εκμεταλλεύσεως εκ μέρους ιδιωτικών επιχειρήσεων που έχουν άδεια, και

- **ότι σε σχέση με άλλα είδη τυχηρών παιγνίων, τα οποία δεν εμπίπτουν στο εν λόγω μονοπώλιο και εγκυμονούν επίσης μεγαλύτερο κίνδυνο εξαρτήσεως από ό,τι τα υπαχθέντα στο μονοπώλιο αυτό παίγνια, οι αρμόδιες αρχές εφαρμόζουν ή ανέχονται πολιτικές επεκτάσεως της προσφοράς, ικανές να αναπτύξουν και να προωθήσουν τις δραστηριότητες παιγνίων, με σκοπό κυρίως τη μεγιστοποίηση των εσόδων που προέρχονται από αυτές,**

το εν λόγω εθνικό δικαστήριο μπορεί θεμιτώς να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τέτοιο μονοπώλιο δεν είναι κατάλληλο προς διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού για τον οποίο συστάθηκε, ο οποίος συνίσταται στην αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και στην καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, μέσω της συμβολής στη μείωση της προσφοράς παιγνίων και του περιορισμού των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο.

- 2) Τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι, στο παρόν στάδιο της εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης, το γεγονός ότι φορέας διαθέτει, εντός του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος, άδεια που του επιτρέπει να προσφέρει τηχηρά παίγνια, δεν εμποδίζει άλλο κράτος μέλος να εξαρτά, τηρουμένων των απαιτήσεων του δικαίου της Ένωσης, τη δυνατότητα τέτοιου φορέα να προσφέρει αυτού του είδους υπηρεσίες σε ευρισκόμενους στο έδαφός του καταναλωτές, από την κατοχή αδείας χορηγούμενης από τις αρμόδιες του αρχές.

(υπογραφές)